



# Het Groene Blad

IVN Eerbeek en omstreken Jaargang 34 nr.4 2022

Ouwe kost(baarheden)

Koninginnenpage

Het goudhaantje



# Colofon

## IVN Eerbeek en omstreken

IVN, Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid afdeling Eerbeek en omstreken, is een vereniging van vrijwilligers die mensen betreft bij hun (groene) leefomgeving, natuur, milieu en landschap in de gemeente Brummen.

IVN-Eerbeek organiseert activiteiten zoals wandelingen, cursussen en werkzaamheden in het groen voor iedereen.

Lid of vriend worden? Meld je via e-mail aan bij [secretaris@ivn-erbeek.nl](mailto:secretaris@ivn-erbeek.nl) of via de website.

Contributie (per jaar): Leden: € 24,- Donateurs: € 12,- Huisgenootleden € 12,-

Vriend van IVN Eerbeek € 48,-

Te betalen op IBAN. NL17 RABO 0309 230 705 t.n.v. IVN vereniging afd. Eerbeek e.o.

Opzegging, wijzigingen in adresgegevens, e-mailadres graag melden bij de secretaris [secretaris@ivn-erbeek.nl](mailto:secretaris@ivn-erbeek.nl).

## Bestuur

Voorzitter	Jos Rouland	<a href="mailto:voorzitter@ivn-erbeek.nl">voorzitter@ivn-erbeek.nl</a>
Secretaris	Herman Heskamp	<a href="mailto:secretaris@ivn-erbeek.nl">secretaris@ivn-erbeek.nl</a>
Penningmeester	Wim den Hartog	<a href="mailto:penningmeester@ivn-erbeek.nl">penningmeester@ivn-erbeek.nl</a>
Lid	Lambert Kouwenberg	<a href="mailto:Lkouwenberg142@gmail.com">Lkouwenberg142@gmail.com</a>
Lid	Ingrid van Eijk	<a href="mailto:iggyb@chello.nl">iggyb@chello.nl</a>

## Werkgroepen

Excursies	Chris Holtslag	<a href="mailto:excursies@ivn-erbeek.nl">excursies@ivn-erbeek.nl</a>
Natuurtuin	Gerard Nijhof	<a href="mailto:natuurtuin@ivn-erbeek.nl">natuurtuin@ivn-erbeek.nl</a>
Publiciteit	Sandra Christiaans	<a href="mailto:publiciteit@ivn-erbeek.nl">publiciteit@ivn-erbeek.nl</a>
Scholing	Herma Scherpenzeel	<a href="mailto:scholing@ivn-erbeek.nl">scholing@ivn-erbeek.nl</a>
Venel	Jos Rouland	<a href="mailto:venel@ivn-erbeek.nl">venel@ivn-erbeek.nl</a>

## Het Groene blad

Het Groene Blad is het contact - en informatieblad van IVN-Eerbeek en verschijnt vier maal per jaar. Het blad is van en voor leden en donateurs. Bijdragen zijn van harte welkom.

Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.

Kopij voor Het Groene Blad kan worden verstuurd naar: [redactie@ivn-erbeek.nl](mailto:redactie@ivn-erbeek.nl)

Het Groene Blad is eveneens te lezen op de website van IVN-Eerbeek en omstreken

[www.ivn-erbeek.nl](http://www.ivn-erbeek.nl) onder publicaties.

Redactie: Lambert Kouwenberg, Jan Coenraads en Jan Groenhof.

Opmaak en vormgeving: Herman Heskamp en Ronald Geerlof.

**De uiterste inzenddatum kopij voor het volgende nummer is 1 januari 2023.**

ISSN 2543-117X

# Het Groene Blad

IVN afdeling Eerbeek - November 2022

## Redactioneel

### Energie

Nog altijd is het zeer onrustig in de wereld en in Nederland. Poetin weet maar van geen ophouden en ook bij een aantal andere landen kun je twijfels hebben over de huidige machtshebbers. In Nederland is het nog steeds een voorzichtig zoeken naar oplossingen voor allerlei problemen en het blijft voorlopig nog wachten tot de rust weer enigszins is weergekeerd.

Hij is weer voorbij, de zomer. De meeste mensen zijn terug van hun vakanties al dan niet in het buitenland. Op Schiphol worden de rijen voor de loketten al wat korter, mede doordat er veel vluchten worden geschrapt. Op de wegen wordt het echter weer veel drukker doordat zovelen weer aan het werk gaan bij hun bedrijven en op hun kantoren. Wat dat betreft zou je haast terugverlangen naar de coronatijd toen veel mensen thuis bleven werken. Wat vervallen we helaas toch weer snel tot onze oude leefpatronen.

De zomer is ook voorbij wat betreft de overvloedige hitte en de zeer beperkte neerslag. Er is gelukkig weer wat regen gevallen, al is het dan ook nog lang niet genoeg. Hier en daar staat er water in de sloten en vennetjes en de gele grasvelden werden in een rap tempo opnieuw groen. Wat een levenskracht, wat een energie zit er toch in gras!

Het herfstseizoen is aangebroken. De natuur wil nu geen energie meer verspillen aan groei, is aan het afbouwen en bereidt zich voor op de winter. Maar terwijl de bladeren verkleuren en de rijpe vruchten een welkome voedingsbron zijn voor mens en dier, zien we met veel energie de paddenstoelen uit de grond schieten zoals alleen paddenstoelen dat kunnen. Paddenstoelen: de vruchten van de zwamvlok, het mycelium in de grond en net als bij bomen het resultaat van de groei.

De natuur, flora maar ook fauna, gaat na een succesvolle productie in de besparingsstand. Wij mensen zouden daar een voorbeeld aan kunnen nemen maar helaas zijn wij niet toegerust voor een winterslaap. Toch zullen we de komende tijd wel móéten besparen op energie. Daar heeft het door Poetin veroorzaakte gastekort, ons toe genoodzaakt. Allemaal de verwarming wat lager en een trui en een deken meer. Een paar lampen minder en een kaarsje meer. Zo zullen we ons moeten redden.

Was het vorige Groene Blad iets dunner, de uitgave die nu voor u ligt heeft weer een behoorlijke omvang. Onze auteurs hebben kennelijk de energie gevonden om (opnieuw) een bijdrage te leveren. We mogen zelfs een paar nieuwe schrijvers begroeten en daar zijn we erg blij mee. Planten, bomen, vruchten, vlinders, spinnen, vogels en andere dieren en natuurlijk ook de geschiedenis komen weer ruimschoots aan bod. Ze geven ons mooie momenten, veel plezier en rust en hopelijk ook energie.

Ik wens u veel energie en deel het met elkaar.

Lambert Kouwenberg

## Inhoud

- 3 Redactioneel
- 4 Ouwe kost(baarheden)
- 10 Koninginnenpage
- 11 Correctie
- 12 Noten, vruchten en zaden
- 13 Excursie Huis te Eerbeek
- 16 Kruidenrijk grasland
- 18 Wesp spin
- 19 Boekentip
- 20 Ringslang in de vijver
- 21 Interview
- 23 Het goudhaantje
- 25 Mooi moment
- 26 Gehoornde klaverzuring
- 29 Ledenadministratie
- 30 Markvoortbossen
- 32 Agenda

Drukker:  
Editoo B.V. te Arnhem





# Ouwe Kost(baarheden)



AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

## De Schansenberg bij Loenen

Waar we aan de Beekbergerweg een modern gebouw zien, stond jaren geleden een prachtige, oude, uitgebreide villa. Dit was: 'De Schansenberg'. Deze scheen genoemd te zijn naar een heuvel die er vlakbij ligt. Die heuvel heet echter de Schansberg. Aan de andere kant van de Beekbergerweg ligt achter de Vrijenberg en de kleine waterval, op de Reeënberg, de Schansenberg.

De naam Schansenberg komt (1) uit de bijenwereld. De bijenkorven stonden overal verspreid over de heidevelden. Soms werden ze beschut opgesteld onder een afdak (een bijenstal), maar ook wel in een heg of aardenwal. Dit noemde men dan een bijenschans. Maar (2) men zegt ook wel dat de strijd tussen twee zonen van de Hertog van Gelre, Reinald en Eduard, op de Vrijenberg (1356), de naam heeft opgeleverd. De boeren streden met Reinald tegen de edelen van Eduard. Zouden de horige boeren winnen, dan zouden ze vrij zijn. Ze verloren. Bij de berg konden zij zich nog enigszins verschansen. Vandaar de naam?

Eigenlijk boeiend om zo eens diep in de geschiedenis te duiken.

Eens lag er een ongeveer 35 ha. groot stuk grond, dat in het bezit was van de familie Van der Dussen. Na de dood van de oude heer Van der Dussen wilde niemand van de

familie de grond hebben. Het perceel kwam te koop voor f16.500 en werd gekocht door jonkheer Floris Calkoen.

### Floris Calkoen

Jonkheer Florentius Jacobus Adriaan (Floris) Calkoen (1883–1942) werd geboren in Utrecht. (Soms lees je ook Abraham i.p.v. Adriaan?) Hij heeft een jongere broer jonkheer Mr. Dr. Theodorus Willem. Na de HBS gaat Floris naar de KMA in Breda en wordt officier in het leger. Via Zutphen en Groningen, gaat hij in Assen wonen. Floris zwierf, als oud padvinder, altijd al graag in buitengebieden rond. Hij had al langer zin in een eigen stuk grond in een mooi gebied.

Ik citeer uit het dagboek van jonkheer Floris Calkoen: *In mei 1916 reed ik op een goeden dag te Loenen langs den weg van de Kleine Horst (nu de Vrijenbergweg) naar de grindweg van Loenen-Beekbergen (nu Beekbergerweg), en zag ongeveer bij de samenkomst van de twee wegen een bord staan, vermeldende: terrein te koop. Reeds jaren was ik zoekende naar geschikt terrein op de Veluwe, zoodat ik na enig overleg mij in verbinding stelde met de genoemde notaris. Te bevragen bij notaris Van Capel in Zutphen. Deze deelde mij mede, dat het terrein ±35 ha groot was, dat de eigenaar de familie Van der Dussen was, die na den dood van den ouden heer, geen prijs meer op het bezit stelde en dat de prijs f16.550 was. Het terrein werd op 16 juli 1916 mijn eigendom.*



Afbeelding: Floris Calkoen

De Vrijenbergweg was er in 1910 al wel. Maar het was meer een pad dat, via het Veenhuis, voor de Schansenberg langs op de grindweg naar Beekbergen uitkwam. Aan deze 'De Koningsweg' stond een boerderij annex herberg 'de Vrienberch' voor de reizende man. Dit is nu de boerderij van de fam. Modderkolk. Het was een kruispunt van een binnenweg naar de Woeste Hoeve en de weg van Loenen naar Beekbergen. (De Woeste Hoeve was een oude, bekende herberg, die diende als rustplaats voor de handelaren die, al sinds de middeleeuwen, gebruik maakten van de Hanzewegen).

De eigenaar van de herberg en de boerderij had, naast enige bosgrond, een flink stuk bouwland. Aan de andere kant van de grindweg lag 'Het Vrijenbergsche Zand'. Er stonden in die tijd nauwelijks bomen op de Veluwe. Er was veel zand en heidegrond en er liepen een paar honderd schapen rond. Vlakbij de boerderij stond een huisje waar ome Teunis Modderkolk woonde. Het huisje staat er nog steeds, rechts van de boerderij.

Op 16 juli 1916 wordt het terrein eigendom van Floris Calkoen.

Citaat dagboek: *Mijn nieuwe bezit bestond uit dennenbosch en eiken hakhout, terwijl er een boerderij bij behoorde, bewoond door Johannes Modderkolk, die ±2 ha bouwland in gebruik had. Toen de bewoner van de herberg stierf, trok zijn zoon erin. A.S. van der Dussen wilde deze er niet in hebben. En toen de herberg op een nacht afbrandde, was dit een goede gelegenheid om den man te verwijderen. Deze klampte zich echter in den ware zin van het woord aan den grond vast, hij groef*

*er zelfs voor zichzelf en zijn paard holen in, doch uiteindelijk werd hij met den sterken arm genoodzaakt het veld te ruimen.*



Rond 1890 is de Vrijenbergerspreng gegraven als verlengstuk van de Veldhuizerspreng. Dit om het kanaal van meer water te voorzien. Deze spreng loopt dwars door 'Het Vrijenberghse Zand'.

Er kwamen echter geleidelijk aan steeds meer dennenbossen en ook eiken. Johannes Modderkolk wist veel van bomen en hieraan had Floris Calkoen veel steun. Jonkheer Floris heeft veel aan het gebied gedaan om het te verbeteren. Later in 1916, verkoopt Floris de boerderij aan de familie Modderkolk. De familie bleef hem evenwel altijd helpen bij de verbeteringen van zijn bezit. De heidevelden verdwenen en daarmee ook de schapen. Het terrein werd beplant met eiken voor hakhout.

Bijzonderheidje: *Ook in die tijd begon P.J. Schut met de bouw van hotel/pension Belvédère, later hotel de Vrijenberg. Dit werd een chique hotel, met zelfs een uitzichttoren van 15 m. erbij. In het hotel werden in de jaren '20, de 'Roaring Twenties', al cabaret en can-can dansen uitgevoerd. Ook dependance De Bronckhorst, er schuin tegenover, was erg 'wuft'.*



Afbeelding: Hotel de Vrijenberg

Floris kreeg verkering met mej. Catharina Johanna Iskjen Doornbos (1895-1970) uit Groningen. In 1920 trouwden ze, gaan ze in Assen wonen, daarna korte tijd in Apeldoorn en tenslotte in Amersfoort. Floris was intussen bevorderd tot kapitein.

Citaat uit het dagboek: *Twintig september was een belangrijke dag; sinds 1 sept. was ik geëngageerd met mej. Doornbos uit Groningen en voer haar als vrouwe van den Vrijenberg naar Loenen. Ik had haar gezegd dat ik een stukje terrein in Loenen*



had. Het stukje viel nogal mede. Wij moesten natuurlijk ook eene visite op Ter Horst maken.

Grappig is, voor mij als gids van Kasteel ter Horst, dat jonkheer Calkoen jaarlijks een bezoek bracht aan mevrouw Melvin van Lijnden, de toenmalige eigenaresse van Kasteel Ter Horst.

In 1917 had Floris voor zichzelf op 'de Paardenkamp' een eenvoudig houten gebouwtje geplaatst. In 1920 werd er begonnen met een aanbouw aan die keet. Er kwamen een slaapkamer en een keuken aan. Nu was het mogelijk om er te wonen. Zijn vrouw maakte het huisje mooi, o.a. met nieuwe gordijnen. Ze vertoefden er regelmatig, maar daarnaast werd het ook verhuurd. Floris blijft zijn bezit verbeteren. De bossen op het terrein worden steeds talrijker door aanplantingen.



Afbeelding: Boerderij fam. Modderkolk

In het najaar van 1921 komen de dochter en schoonzoon van Modderkolk, ook een Modderkolk, bij pa en ma in de boerderij wonen.

Er komen ook steeds meer kampeerdere op het terrein. Zo ook ene Hofstede, een vriend en oude studiegenoot van de KMA. Hij was officier van het Nederlandsch Indische Leger. Hofstede en zijn vrouw zochten al enige tijd naar een stuk grond in de omgeving. In 1923 verkocht Floris voor f2500,- een stukje grond aan het echtpaar Hofstede-Davijt. Die bouwden er een huisje op, terwijl zij zelf zolang in het hotel verbleven.



Floris bleef maar doorgaan met het verbeteren van zijn bezit. Hij kocht bomen en verkocht hout. Er worden paden aangelegd, het zomerhuisje wordt regelmatig verhuurd en ook aan de geldende eisen aangepast. Het dagboek gaat door tot eind 1932.

Later was Floris actief in WO II. Hij zat bij de OD (Ordedienst). Deze wordt in 1941 door de Duitsers opgerold en via het 'Oranjehotel' in Scheveningen, wordt Floris naar Duitsland getransporteerd. Jonkheer Calkoen wordt in 1942 in het concentratiekamp Sachsenhausen op 58-jarige leeftijd met een nekschot gedood.

### De familie Hofstede

Het echtpaar Hofstede kwam uit Atjeh, Ned. Indië. Hij was kolonel bij het KNIL en vergaarde daar zijn rijkdom. Willem Frederik (N.W.) Hofstede (1885-1968) heeft in WO II in Indië meestijds in de beruchte Changi-gevangenis bij Singapore gezeten. Hij heeft hier veel gedaan voor zijn ondergeschikten. Later heeft hij over deze periode een boek geschreven: 'De slaven van Roku Ban'. Hij overleed in Bennekom.

Als het echtpaar in Nederland was, trokken zij zich vaak op de Schansenberg terug. Zij lieten er een huisje bouwen door de heren Kruimer en Bertus van Oorsprong uit Loenen. Of ze het huisje 'de Schansenberg' genoemd hebben, omdat ze er zich konden verschansen of dat het al zo heette uit de tijd van de Vrijenberg is niet geheel duidelijk.

Henriëtte Johanna Jacoba Hofstede-Davijt (1894-1981) ging er permanent wonen in 1934 nadat zij ontdekte dat haar man relaties had met andere vrouwen. Zij waren gescheiden van tafel en bed, hadden geen kinderen, maar ontbonden hun huwelijk niet.

Zij maakte een rusthuis van het huis. Ze was een eigengeerde vrouw, haar wil was wet. Zonder zich ergens iets van aan te trekken, liet zij verbouwingen, veranderingen en uitbreidingen plaatsvinden. Er was dan ook niet veel systeem in het huis te ontdekken. De veiligheid was niet bijster groot. Vele verbouwingen werden uitgevoerd door Frits Uiterweerd van de Vrijenbergerweg. Al haar wispelturige veranderingen nam hij gelaten aan en deed zijn werk. Zij vertrouwde hem volledig.



Afbeelding: Schansenberg 1941

Op 30 mei 1941 werd de Schansenberg een vakantie-, rust- en herstellingsoord voor beambten. Dit op initiatief van president-directeur ir. G.A. Kessler van de Hoogovens. Dit was het eerste jaar een groot succes. De eerste groep van negen personen vertrok 's morgens om 6 uur per fiets naar Loenen. Rond half zeven 's avonds kwamen zij daar aan. Ene mej. Voors ontving hen hartelijk. Zij genoten, ondanks de oorlog, van een prima week in een prachtig ingericht huis in een mooie omgeving. Eind 1942 zijn er alleen nog patiënten. In september 1944 moet Hoogovens, mede door 'dolle dinsdag', de Schansenberg verlaten om er niet meer terug te keren.

#### Bijzonderheidje:

*Regelmatig verbleef de bekende dichteres Jo Landheer (1900-1986) op de Schansenberg. Jo werd geboren in Rotterdam. Zij heeft één broer, Bart. Na de HBS volgde zij enige tijd colleges klassieke talen. Het studentenleven viel haar tegen. Daarom neemt ze privés bij P.C. Boutens. Ook heeft ze een hechte band met Jan Toorop, een bekend Nederlands beeldend kunstenaar. Zij maakt gedichten, die soms worden uitgegeven. Ook koestert zij een innige genegenheid voor J.J. Slauerhoff. Zij heeft altijd een portret van hem op haar nachtkastje staan. Slauerhoff was getrouwd en ging er niet echt op in. Zij publiceert verschillende gedichten en bundels, maar deze zijn nooit erg bekend geworden.*



Tekening: Jo Landheer, door Jan Toorop 1924/25

#### Jo Landheer

Als in de oorlog Rotterdam wordt gebombardeerd, haar moeder al in 1939 overleden is en broer Bart in de VS woont, komt Jo Landheer definitief op de Schansenberg terecht. Hier woonden toen dus al Henriëtte Hofstede en haar vriend Egbert Louis Mattheus van Son (1880-1968), een gepensioneerde rechter uit Indië.



Afbeelding: Hofstede met van Son jr. en van Son sr.

Jo Landheer vond dat stilte gelijk is aan poëzie en die vond zij hier. Zij werd zwaar verliefd op Egbert. Hij was de levensgezel van de niet gescheiden Henriëtte Hofstede. Er ontstond een moeilijke driehoeksverhouding. Jo vertrekt naar haar broer in de VS en wil zich daar vestigen, maar de liefde voor Egbert besluit haar terug te keren. Zij leidt een ongelukkig leven. Af en toe is er wat geluk, wanneer Henriëtte alleen op vakantie gaat. Jo kan dan Egbert zien. In 1968 overlijdt Egbert. Jo mag van de vijandige Henriëtte niet op de begrafenis verschijnen. Egbert wordt begraven op de begraafplaats in Loenen. Jo blijft op de Schansenberg wonen. Al snel heeft Jo een nieuwe man, maar ook deze is weer gehuwd!

In 1975 als Henriëtte in het ziekenhuis ligt, na een frontale aanrijding op de Beekbergerweg, eist zij dat Jo haar dagelijks bezoekt en haar op de hoogte brengt van het reilen en zeilen op de Schansenberg. Dan krijgt Jo in april 1975, als zij op weg is naar Henriëtte, een hersenbloeding op straat. Gelukkig wordt zij tijdig gevonden door haar buurvrouw en vroegere dienstbode, mevrouw A.J. Modderkolk. Ze is dan al volledig onderkoeld. Jo komt ook in het ziekenhuis terecht. Als ze hersteld is, is ze niet meer welkom op de Schansenberg. Zij neemt haar intrek in hotel 'De Vrijenberg', vlak bij de Schansenberg. Hier leeft zij in een dubbele kamer. Haar spullen kan zij niet meenemen. Deze worden weggegeven en verkocht. De duurzame goederen en het literaire archief worden opgeslagen bij de familie Modderkolk. De literaire nalatenschap wordt in 1993 overgedragen aan het Letterkundig Museum.

Jo heeft een kamer met volpension. Door de algehele situatie raakt zij nog meer in zichzelf gekeerd. Alleen met haar broer Bart en buurman Frank van Hasselt heeft ze nog contact. Frank is gek op 'Knappertjes van Verkade'. Elke week koopt zij bij de rijdende winkel van Brink een rol. Ze weigert hulp van het hotel en is lastig als iets niet gaat zoals zij wil. In 1982 vindt een kamermeisje haar be-



wusteloos op de grond; ze heeft weer een hersenbloeding gehad. Haar kamer wordt ontruimd. Deze is één grote chaos. Overal boeken, papieren en in de kasten vele rollen Verkade en een leger van muizen. Na een paar maanden in het ziekenhuis gaat zij naar verzorgingshuis Talma Elim in Apeldoorn.

Haar vriend komt hier nooit op bezoek, hij kan dat niet meer opbrengen. Af en toe komt haar broer en soms buurman Frank van Hasselt. De rollen Verkade Knapper-tjes zijn er nog steeds. In 1985 komt ook Frank niet meer. Hij kan niet autorijden en het fietsen wordt hem te zwaar. Later dat jaar overlijdt hij na een vreselijk ongeval. In 1986 overlijdt Jo, eenzaam, aan een longontsteking. Ook zij wordt op de Loenense begraafplaats bij de Hervormde kerk begraven, vlakbij haar grote liefde, Egbert. Het is bijzonder dat alle drie op dezelfde begraafplaats liggen. Egbert en Henriëtte in één graf en Jo er vlakbij. Op de grafsteen van Jo staan 4 regels uit een gedicht van haar *“Niet alles van de dooden is vervlogen  
Schijnbaar vergeten woorden’ en daden komen  
Weer boven nu zij zelf ons zijn ontnomen  
Gebore, een lach, ’n blik die van die dierbare oogen”*.



Frank van Schendel, die zelf op 24-jarige leeftijd blind werd, heeft zich als directeur van revalidatiecentrum De Schansenberg en later Het Loo Erf actief ingezet voor de emancipatie van slecht ziende en blinde volwassenen in de samenleving.

#### Na de oorlog

In de Schansenberg heeft de Hervormde Kerk na de oorlog enkele jaren een rusthuis voor overspannen vrouwen gerund, voordat het van 1959 tot 1974 een blindeninstituut (Revalidatiecentrum voor blinden en slechtzienden) werd, waar 38 volwassenen zaten. Het was de voorganger van Visio Het Loo Erf.

De eerste directeur was Frank van Schendel, die op 24-jarige leeftijd zelf blind was geworden. Hij heeft zich als directeur van eerst revalidatiecentrum De Schansenberg en later Het Loo Erf, actief ingezet voor de emancipatie van slecht ziende en blinde volwassenen in de samenleving. Het instituut werd op 26 november 1959 officieel geopend door dr. Marga A.M. Klompé, minister van maatschappelijk werk. Het was het eerste centrum op het vaste land van Europa. Opgericht door de stichting ‘Het Nederlandse Blindenwezen’ en door de stichting ‘Algemene en individuele blindenbelangen’.

Toen het blindeninstituut naar Apeldoorn was verplaatst, heeft Henriëtte van de Schansenberg nog een opvang voor ouderen proberen te maken. Er waren enkele bungalows bijgebouwd, waarvoor geen toestemming was verleend. Deze zijn later afgebroken. Ook was er een tennisbaan,

waarvan ook enkele Loenenaren gebruik mochten maken. Dit was de voorloper van de huidige tennisclub aan de Molenallée.

Na een ongeluk op de Beekbergerweg, waarbij Henriëtte door een vrachtwagen werd geraakt, moest zij revalideren in het Zonnehuis. Thuisgekomen woonde zij uitsluitend op de 4e verdieping en als er bezoek kwam, liet zij de sleutel in een emmertje aan een touw zakken en moest je de weg maar zoeken. Ik heb het genoeg gehad haar te mogen behandelen en heb deze procedure dus ook mee-gemaakt.

Op 7-07-1981 brak er brand uit in de kamer van Henriëtte op de 4e verdieping. Henriëtte kwam hierbij jammerlijk om. Zij had de Wilhelmina Davyt-Keuchenius Stichting in het leven geroepen, genoemd naar haar moeder. Haar vermogen was aanzienlijk doordat zij panden in Amsterdam en Delft had geërfd. Ook had zij effecten, aandelen en geld. Zij schonk haar vermogen aan de Stichting. Er ging veel naar de dierenbescherming, waar o.a. dierenambulances voor werden gekocht. Haar laatste ‘daad’ was dat zij bij van Son in het graf kwam te liggen

#### De Schansenberg na Henriette Hofstede

Het beschadigde gebouw werd gekocht door André Driessen. Hij had plannen met het huis, waarvan dus één kamer was uitgebrand. Hij begon er een kroeg. Daarna werd het nog een opvang voor licht criminele jongeren. Eerst woonde hij er zelf ook en toen ging het goed. Al snel vertrok hij echter naar Oeken en had de jeugd geen toezicht. Er werd brandgesticht. Bij een tweede brandstichting was het goed raak en fikte de hele boel af.



Het landgoed werd gekocht door Leendert (Leo) van Duijn (1939- 2005). Hij bouwde er een onderkomen voor patiënten met Cystic Fibrosis (CF= taai slijm ziekte), astma en cara op, het CF-Leo-Centrum. Leo had zelf ook (in lichte mate) CF. Hij was een heel bijzondere man, je zou er een boek over kunnen schrijven, maar gelukkig heeft hij dat zelf gedaan. “Leven” – een impressie uit het leven van een cystic fibrosis patiënt”.



Leo van Duijn werd geboren in Rijnsburg als zoon van een bloemenventer. Toen zijn vader ziek werd, nam Leo de zaak over. Later nog met twee broers, Cor en Gerrit. Leo bleek over handelsgeest te beschikken. Al snel bouwde hij een bedrijf op, hij handelde in bloemen, huizen, schilderingen, eigenlijk in alles waar geld mee te verdienen viel. Alhoewel hij al snel uit Rijnsburg verdween, bleef hij een echte Rijnsburger. Hij trouwde met Coby van Wijngaarden.

Op een gegeven moment wilde hij een huisje buiten kopen. In een advertentie zag hij wat staan in Loenen. Dat leek hem wel wat. Zelf dacht hij aan Loenen aan de Vecht, maar het was op de Veluwe. Toch maar even gaan kijken en zie, dat bleek nog mooier. Het huis werd gekocht en vervolgens verhuurd. Ook heeft hij nog de molen van zijn naamgenoot, André van Duin, gekocht. Hier heeft hij een tijdje gewoond, maar hij werd steeds zieker. Het water en riet bleken niet goed voor hem te zijn. Hij vertrok naar Noordwijk, lekker aan zee. In de familie kwam meer cystic fibrosis voor en meerdere familieleden zijn eraan overleden. Leo zwoer bij het gebruik van knoflook. Als je hem trof, was de ruimte gevuld met die geur. Hij had altijd een bolletje knoflook in zijn mond. Bij ons in de praktijk kwam hij altijd als laatste op de dag, dan kon de ruimte 's nachts weer opfrissen.

In 1998 vertrok Leo uit Loenen. Hij had een villa in Laag-Soeren gekocht. Landgoed De Heesch. Hier heeft hij toen zijn CF-locatie gemaakt. Deze heeft zo'n anderhalf jaar gedraaid. Van zijn plannen met CF-Leo-Centrum in Loenen is niet zoveel terecht gekomen. De panden waren erg prijzig en patiënten hebben er weinig gebruik van gemaakt. Het is een aantal jaren verhuurd geweest aan particulieren.

In 2019 is het weer verkocht, dit keer aan 'Oranjeborg', een zorginstelling. Deze is in 2008 opgericht door Henk



Afbeelding: gebouw Oranjeborg

Stokvis en Frank Fagel. Beiden werkzaam in de gehandicaptenzorg. Zij kregen steun van Mas Boom, holdingdirecteur van Koninklijke Boom Uitgevers. De eerste locatie kwam in Frederiksoord in een voormalige land- en tuinbouwschool. De gehele zorg werd aangepakt en een goed plan heeft ervoor gezorgd dat er in 2011 de HKZ goedkeuring kwam en dat het een erkend leerbedrijf werd. (HKZ= Harmonisatie Kwaliteitsbeoordeling in de Zorgsector)

In 2013 wordt Oranjeborg een BV en kunnen er meerdere locaties worden geopend. In 2014 een vestiging in Epe en in Biddinghuizen. In 2016 komt er een hoofdkantoor in Meppel, hier worden alle organisatorische en administratieve zaken geregeld. Ook komt er in De Wijk (Drenthe) een locatie. In 2018 bestaat Oranjeborg 10 jaar en een jaar later, 3 mei 2019, wordt Oranjeborg Apeldoorn B.V. opgericht. De vijfde locatie komt in de voormalige Schansenberg Loenen.

Mijn indruk is dat het een prettige leefomgeving is voor de bewoners. Hopelijk gaan ze in de toekomst op in de Loenense samenleving. Ik heb wel de naam Schansenberg gemist, maar uit mijn gesprek met Wout van den Broek, locatiemanager in Apeldoorn, heb ik begrepen dat deze terug zal komen, zodat de herinnering blijft. Er is tenslotte heel veel gebeurd op deze plek.

#### Bronnen:

*Gesprekken met Reinder, Marijke Modderkolk van de boerderij "de Vrijenberg"*

*Dagboek van jonkheer F.J.A. Calkoen, van 1916 tot eind 1932*

*Jaarboek Letterkundig Museum 2*

*Nederlands Poëzie Encyclopedie.*

*"Historisch Hoogovens" nummer 29 oktober 2013*

*Boek: Gert Selles – "Ik wilde alleen de stilte toebehooren", Jo landheer*

*Boek: Leo van Duijn – "Leven"*

*Gesprek met Wout van den Broek, Locatiemanager Oranjeborg Apeldoorn*

*Boek: Oranjeborg Methodiek – Doordachte eenvoud, optimale zorg.*

*Oude herinneringen.*

*Internet*

*Op een mooie site (oranjeborg.nl) kun je goed lezen wat er allemaal gedaan wordt. Mooi is dat er gestreefd wordt om zo goed mogelijk met burens en omwonenden om te gaan; de oude 'Naaber-plicht'. Hier wordt heel bewust naar toe gewerkt. Geleidelijk aan worden de bewoners in de gemeenschap van Loenen opgenomen, door te werken bij de voetbalclub, de tennisclub e.a. Er wordt gewerkt volgens de Oranjeborg Methodiek. In Loenen wonen en werken 24 mannen, voornamelijk uit de randstad. Zij hebben een dubbel- of triple diagnostiek, oftewel een combinatie van een verstandelijke beperking, psychische problematiek en/of verslavingsproblematiek. Zij zien er volwassen uit, maar kunnen een geestelijk niveau van een kind hebben. In een rustige omgeving krijgen zij rust en een strak, vol programma. Overdag bezig zijn, zodat zij 's avonds moe en voldaan kunnen gaan slapen. Er is 24 uren begeleiding. Men is zelfregulerend, dus groente verbouwen, wassen, koken enz. De (persoonlijke) begeleiders komen uit de verzorgende sector en bij de Oranjeborg zelf zijn mogelijkheden om verdere diploma's te behalen.*

# De koninginnenpage

AUTEUR: KARIN DE RAADT

## Wat weten we eigenlijk van dit kleurrijke diertje?

De vlinder heeft een zeer groot verspreidingsgebied. Op het Europese continent ontbreekt het diertje alleen in het noordelijk deel van Rusland en is in Groot-Brittannië vrijwel uitgestorven.

Voorheen was hij vooral aanwezig in Midden-Europa, na dien vond verspreiding richting het zuiden van Nederland plaats. Tot op de Waddeneilanden wordt de soort nu waargenomen. Een echte cultuur/klimaatvolger dus. Met een spanwijdte tot circa 7,5 cm is het één van de grootste vlinders in Nederland en België.

De habitat bestaat uit bloemrijke graslanden, moerassen, weides, moestuinen, heuvelachtige en open landschappen en luzerne- en klavervelden.

De vliegtijd van de koninginnenpage is van maart tot en met oktober.

De temperatuur is een belangrijke factor voor het voortplantingssucces; in warme jaren zijn er meer generaties dan in koele jaren. Een droge lente leidt echter tot minder vlinders.

Voortplanting: de soort brengt meestal twee en onder bijzonder gunstige omstandigheden drie generaties per jaar voort.

Paring vindt plaats in de lente, als de poppen van de tweede (of derde) generatie uit het vorige jaar ontwaakt

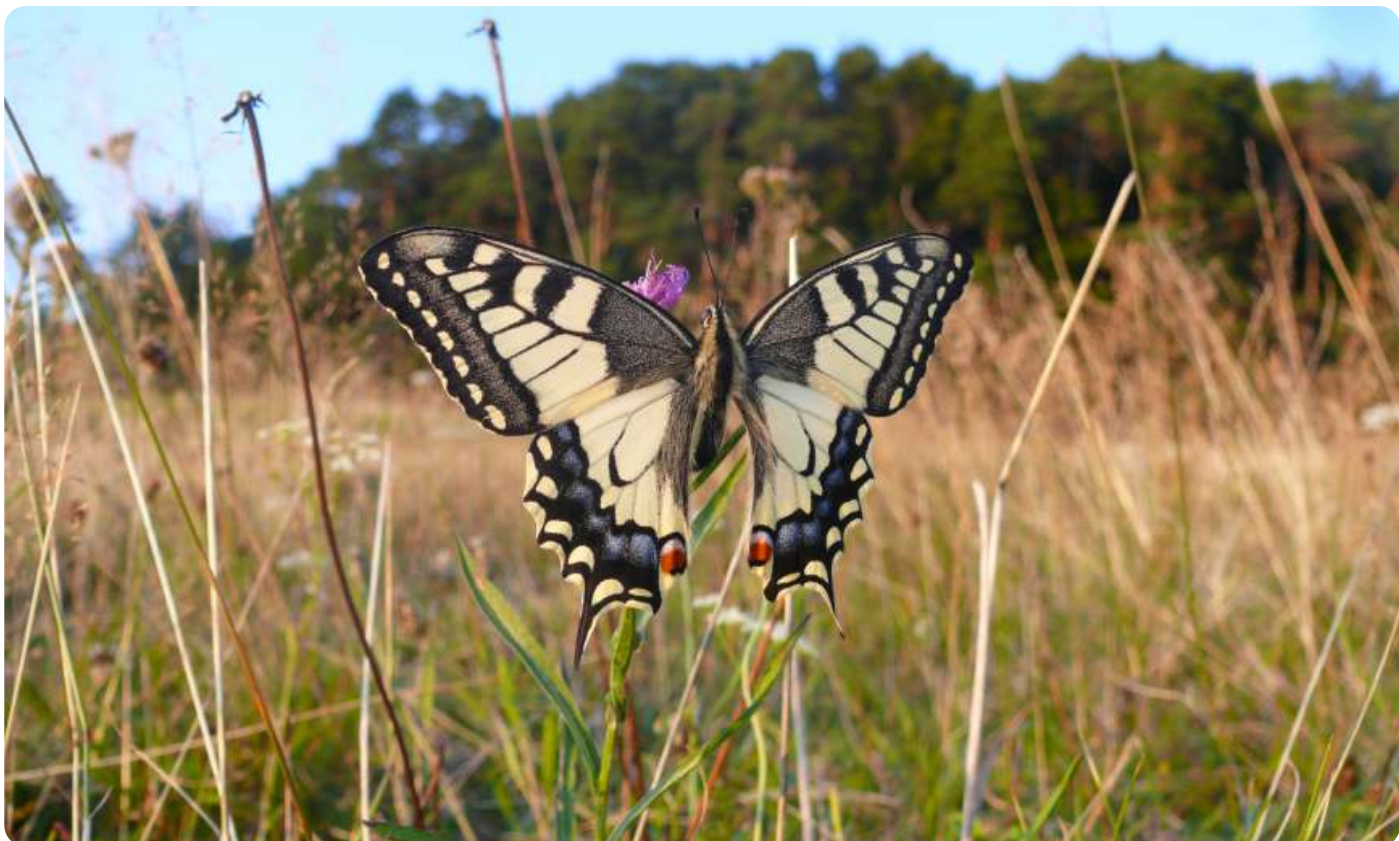
zijn. De mannetjes komen meestal als eerste uit hun pop en hebben de neiging om heuvels en hogere boomkruinen op te zoeken (het zogenaamde 'hill-topping'). Ze prikken elkaar tot het uitvoeren van baltsvluchten en ze wachten op de komst van de vrouwtjes. De vrouwtjes scheiden geurstoffen (feromonen) af om de mannetjes te lokken. Tijdens de paring zijn de achterlijfpunten verbonden en vindt de overdracht van sperma plaats.

In het lichaam van het vrouwtje ontwikkelen zich de eieren, die al spoedig op de voedselplanten worden afgezet, dit zijn vooral verschillende planten uit de schermbloemenfamilie, zoals venkel, pastinaak, peen en wijnruit. Een vrouwtje legt gemiddeld 150 eitjes.

De koninginnenpage kent net als alle vlinders een volledige gedaanteverwisseling (metamorfose).

Wanneer de rups het ei verlaat na ongeveer 7 dagen is ze amper een paar millimeter groot en lijkt op een vogel-poepje, dit dient ter camouflage.

De jonge rups verandert in vier stadia naar een grote rups van 4,5 cm, waarbij ze telkens van kleur verandert. Ieder stadium wordt voorafgegaan door een vervelling, waarbij de rups uit zijn oude huid kruipt en er een nieuwe zachte huid tevoorschijn komt. De rups krijgt hierbij steeds felle kleuren die dienen om te waarschuwen voor giftigheid. Voor vogels is de rups echter niet giftig.





De rupsen bevatten een opvallend afweerorgaantje. Als ze zich bedreigd voelen, verschijnt er een oranje, als een wichelroede gevormd orgaantje, dat een doordringende en onaangename geur verspreidt. Vijanden van de rups zijn vogels en rovende insecten zoals wespen, mieren, want- sen en spinnen.



Afbeelding: van een osmaterium (dreigorgaantje)

Bij de laatste vervelling transformeert het lichaam naar de pop. De pop neemt ongeveer 14 dagen de tijd om te transformeren tot een prachtige vlinder. Latere poppen overwinteren meer dan 200 dagen in de bodem en komen pas uit in het voorjaar.

Het eerste half uur na de ontpopping pompt de vlinder een vloeistof door het vleugeloppervlak, zodat de vleugels zich volledig kunnen ontvouwen. Daarna zit de vlinder nog een hele tijd stil voordat hij de wijde wereld gaat verkennen.

De vlinders doen zich in tuinen tegoed aan nectar uit de vlinderstruik, phloxen of andere nectarplanten.

De koninginnenpage heeft als volwassen vlinder een levensverwachting van slechts enkele weken.



Afbeelding: rups koninginnepage

# Correctie

AUTEUR: JAN COENRAADTS

Helaas ging er in het vorige nummer van Het Groene Blad iets mis in het artikel over de kleine ooievaarsbek (*Geranium pusillum*).

De grote foto toont namelijk de beemdooievaarsbek (*Geranium pratense*), terwijl een afbeelding van de kleine ooievaarsbek ontbreekt. De beemdooievaarsbek komt echter pas in de laatste alinea van het artikel ter sprake als voorbeeld van een in Natuurtuin Harmanahof steeds duidelijker aanwezige ooievaarsbek.

In die tuin groeide dit jaar op een onopvallende plek ook nog wat zachte ooievaarsbek (*Geranium molle*). Die lijkt op kleine ooievaarsbek, maar de hele plant heeft korte en lange haartjes en de stempels zijn van binnen paars. De kleine ooievaarsbek heeft alleen korte haartjes en de stempels zijn van binnen gelig. Hierbij een foto van kleine ooievaarsbek in het gemeentegazon naast onze voortuin. Daar onder een plaatje dat goed het verschil laat zien tussen een bloem van zachte en kleine ooievaarsbek.



Afbeelding: kleine ooievaarsbek



Afbeelding: links de zachte ooievaarsbek, rechts de kleine ooievaarsbek

# Noten, vruchten en zaden

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Eikenbomen barsten van de eikels op dit moment. Is het een reactie op de droge zomer en misschien een effect van verzuurde bodems of de alomtevergroeiende stikstof?

Over de oorzaak van de hoeveelheid aan eikels gaan de wildste geruchten rond. “Het betekent dat bomen weten dat het slecht met hen gaat”, zeggen sommigen. “De meeste bomen en struiken gaan meer vruchten/zaden aanmaken als het minder gaat”, zegt weer een ander. Bomen en struiken kunnen overgaan tot noodbloei om nog zoveel mogelijk nakomelingen te produceren als het heel slecht met hen gaat. Dit is op dit moment waarschijnlijk nog niet het geval.

De hoeveelheid zaad en vruchten wordt in het voorjaar bepaald tijdens de bloei. Eiken zijn bijvoorbeeld zelfbestuivend, en hebben dus baat bij mooi weer en een klein beetje wind. Afgelopen voorjaar waren de omstandigheden buitengewoon goed voor zelfbestuivers.



Waarschijnlijk hebben die omstandigheden een grotere rol gespeeld dan de bescherming voor het voortbestaan. De bomen en struiken kunnen tot op zekere hoogte best omgaan met veranderingen in weersomstandigheden en standplaats. Alhoewel er lokaal natuurlijk verschillen kunnen optreden.

Wel is het zo dat je op de Veluwe veel sterfte onder eiken ziet die waarschijnlijk te wijten is aan een samenspel tussen droogte en stikstof. Maar op veel andere plaatsen gaat het nog best goed met eiken, getuige de grote zaadzetting



Afbeelding: beukenootjes

dit jaar. Wat weer inhoudt dat de boom zijn groei wat achterstelt. De productie van een grote hoeveelheid vruchten en zaden vraagt veel energie die dan niet voor de groei beschikbaar is.

De wilde zwijnen zijn weer blij met die hoeveelheid eikels, hun reproductievermogen hangt immers nauw samen met de beschikbaarheid van vruchten en zaden in het bos. De laatste jaren was de voeding nogal karig wat resulteerde in minder aanwas.

Het te vroeg afvallen van onrijpe eikels is niet goed voor onze huisdieren en vee. Bij consumptie van grote hoeveelheden van voortijdig afgevallen eikels kunnen er vergiftigingsverschijnselen optreden door de hoeveelheid tannine in die eikels.

De komende jaren zullen we gaan zien of deze theorie klopt. Als we weer een normale Hollandse zomer krijgen, dan moeten de bomen en struiken weer gaan groeien en gewoon hun zaden en vruchten afzetten. Dus de komende jaren zijn belangrijk voor het hebben van een gezonde flora.





# Het verhaal van bomen, de beek en weinig water



AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

## Verslag van de excursie bij Huis te Eerbeek door IVN afdelingen Eerbeek en Zutphen

Op zondag 28 augustus 2022 vond bij Huis te Eerbeek de publieksexkursie plaats waarbij de IVN-afdelingen van Zutphen en Eerbeek samenwerkten. De afdeling Zutphen bracht als gidsen Klaske ten Grotenhuis en Ina Kemna op de been en van de afdeling Eerbeek was Bert van der Saag aanwezig. Maar daarmee was het gidsenteam nog niet voltallig want ook Thijs Groenhof en Lambert Kouwenberg waren er, beiden gidsen bij zowel Eerbeek als Zutphen.

Genoeg gidsen dus die een paar dagen eerder gezamenlijk de excursie uitstekend hadden voorbereid. Het is tegenwoordig (in de na-coronatijd) immers niet goed in te schatten hoeveel bezoekers er zullen komen. Bovendien waren er hoge temperaturen voorspeld in deze zomer met een aaneenschakeling van tropische dagen. En dat is voor veel mensen niet erg aantrekkelijk. Gelukkig kun je op deze locatie veelvuldig gebruik maken van de schaduw van de talrijk aanwezige, voor een belangrijk deel zelfs bijzondere, bomen. Het is niet voor niets dat enkele gidsen van IVN Eerbeek hier een 'bomenwandeling' hebben

ontwikkeld als examenwerkstuk van hun opleiding tot natuurgids. Het is deze 'Bomenwandeling Webersbos' die als leidraad voor deze excursie is gebruikt.

### Een druk begin

Even denken we dat het wel heel erg druk gaat worden met bezoekers voor de wandeling maar veel mensen komen (helaas voor ons) af op de muziekkuitvoering die in de muziekkiosk gegeven zal worden. Toch verzamelen zich nog 24 bezoekers bij de gidsen die klaarstaan bij 'De Schuure', waarbij één mevrouw in een rolstoel. Zij was ervan op de hoogte dat deze wandeling ook goed te doen is voor rolstoelgebruikers.

Onder de vrolijke klanken van de muziek die opstijgt vanuit de kiosk probeert gids Lambert wat algemene informatie te geven over de locatie, de omgeving met de beek en de ontstaansgeschiedenis, waarna er een verdeling in twee groepen plaatsvindt. Bert, Thijs en Ina lopen de bomenroute in tegengestelde richting en de deelnemers van die groep zullen, met Bert in hun midden, zeker geen tekort hebben aan informatie over de geschiedenis van de omgeving en het huis met zijn bewoners.

### Bomenroute

We volgen in grote lijnen de route van de genoemde bomenwandeling en staan regelmatig stil bij bijzondere

bomen – maar ook bij gebouwen en andere fenomenen die vermeldenswaard zijn. Zo staat bij het begin van de route een mooie boom met een hekje erom. Op dat hekje een bordje met het jaartal 1988. De boom is een koningslinde, geplaat bij gelegenheid van de 50e verjaardag van de toenmalige koningin Beatrix. Een koningslinde is een Hollandse linde (een kruising tussen een zomer- en winterlinde) die geplant werd bij een gelegenheid die iets met het koningshuis te maken heeft.

Als we de kaart van de omgeving van Eerbeek bekijken, vooral die van vroegere tijden, kunnen we zien dat Eerbeek gebouwd is op een zogenoemde ‘puinwaaier’ van het Veluwemassief. Het is een kransendorp (lintbebouwing) gebouwd op heel slechte, harde oergrond. De Eerbeekse beek is een sprenghoeve die wordt gevoed door water afkomstig van de Veluwe. In de buurt van de watermolen wordt het water opgeleid om bij de molen genoeg verval te krijgen voor de aandrijving van het bovenslagrad. Zeker nu de molen in werking is moet het water bij de molen opgestuwd worden met gevolg dat de beek vanaf de molen na genoeg droog staat.

Als we langs het huis van de schilder Jan Mankes gelopen zijn, de bessen en doorns van de sleedoorn van nabij bekeken hebben alsook de talrijke knoppertgallen op de eikels van de twee moseiken die voor de kerk staan bewonderd hebben, komen we bij het punt waar de beek door een goot onder de weg doorgevoerd wordt. In de beek staan hier planten als de gele waterkers, het zwart tandzaad, kattenstaart en wolfspoet.



Afbeelding: zwart tandzaad

Als we het Webersbos in de omgeving van het landhuis of ‘kasteel’ inlopen komen we daar ook weer diverse boomsoorten tegen. We zien de mooie diepgegroefde stammen van de robinia pseudo acacia, de eveneens indrukwekkende stam van de gewone esdoorn, de tamme kastanjes met de draaiing in de stammen, de witte paardenkastanje en niet te vergeten de haagbeuken. De haagbeuken zijn van

gewone beuken te onderscheiden door de gekartelde bladeren. De haagbeuk is overigens geen beuk maar familie van de berk. In het laantje naast een weide is goed te zien dat de beuk niet gek is op veel zon op zijn bast: hij beschermt zijn stammen door middel van takken die tot op de grond hangen. Anders dan bijvoorbeeld de eik is de beuk heel gevoelig voor zonnebrand.

Als we naar de buitenste rand van het terrein lopen passeren we allereerst een paar Oostenrijkse dennen die, omdat ze behoren tot de zwarte dennen, een wat andere kleur (donker grijs) stam hebben dan de gewone grove den. Daarna slaan we een laantje in waarlangs aan beide zijden jonge aanplant van winterlindes staat. De eerste boom van de laan echter is geen linde maar een amberboom (liquidambar). Liquid is vloeïend; onder de bast en in het blad bezit de boom gomhoudend sap dat gebruikt wordt als geneesmiddel, in parfums en als vervanger van wierook. Amberbomen worden gekweekt om de mooie herfstkleuren van het blad.



Afbeelding: zwavelzwam

Hoewel het nog geen herfst is, het seizoen waarin je de meeste paddenstoelen kunt zien, komen we al wel enkele paddenstoelensoorten tegen. Bijzonder fraai zijn de exemplaren van de zwavelzwam die met hun formaat en in het oog springende oranjegele kleur vele oh's en ah's bij het publiek oproepen. Jammer dat de allermooiste zwavelzwam minder dan een dag geleden vertrapt is door vernielzuchtige mensenvoeten!

Aan de rand van het bos, parallel aan de weg langs het Kanaal is het prachtige schouwspel te zien van de imposante zwarte dennensoort: Corsicaanse den. Aan de voet van de reusachtige, meerstammige bomen voel je je als mens toch maar nietig. Helaas is een van deze reuzen niet bestand gebleken tegen de zware voorjaarsstorm. Door de grote droogte staan de paar gaspeldoornstruiken er een beetje troosteloos bij.



Zelfs de mevrouw die in een rolstoel tot nu toe de tocht heeft 'gelopen' stapt even uit om een kijkje te nemen bij de plek waar de beek (met een sifon) onder de weg en het Apeldoorns Kanaal door gaat.

### **Het Huis te Eerbeek**

Dan naderen we de oprijlaan naar Huis te Eerbeek, dat aan het einde van de 14e eeuw in het bezit was van de Heren van Bronckhorst, een Gelders adellijk geslacht. Zoals veel grote huizen en kastelen op de Veluwe werd ook dit huis oorspronkelijk als jachthuis gebouwd. Het huis zag er vroeger iets meer uit als een kasteel met drie vleugels in een U-vorm. De huidige vorm stamt uit de 19e eeuw.

Tot 1937 werd het Huis te Eerbeek bewoond door professor Max Wilhelm Weber, zoöloog en zijn vrouw Anna van Bosse, plantkundige. Na hun dood werden het Huis en het park nagelaten aan de Stichting Gelders Landschap. Het Huis is nu onderdeel van de Fletcher-groep en in gebruik als hotel.

Ook in de omgeving van het kasteel/Huis staat een aantal bijzondere bomen, zoals een heel oude tamme kastanje, een Judasboom, een honingboom en een heel grote levensboom (*Thuja plicata*), ook wel de kathedraal genoemd. Alle deelnemers aan de excursie zijn verrukt van de omvang van deze boom die wel op een bosje met een heleboel bomen lijkt. Als je door de 'ingang' van de kathedraal bent gegaan kijk je je ogen uit.

Als het kathedraalbezoek ten einde is lopen we nog even om de grote vijver met de hoog spuitende fontein heen om nog een bezoek te brengen aan een groepje moerascipressen met de zo kenmerkende ademwortels die als 'knetjes' boven de grond uitsteken. De moerascipres is van de watercipres te onderscheiden door de wat rommelig aandoende zeer smalle blaadjes.

Als we weer bij het beginpunt van de wandeling zijn aanbeld is er nog gelegenheid voor een kort bezoekje aan de oliemolen waar vlaszaad gemalen wordt voor de lijnolie en een restantproduct dat te gebruiken is als veevoer en hondenbrokken.

Alle wandelaars en één rolstoelgebruiker hebben de excursie goed doorstaan en tonen hun waardering voor de IVN-gidsen met een vrijwillige bijdrage. Hiervan gaat de helft naar IVN Zutphen en de andere helft naar IVN Eerbeek.



# Kruidenrijk grasland

AUTEUR.: MARIA KLEIN LEBBINK

## Het ontwikkelen van een kruidenrijk grasland in natuur-tuin Harmanahof in Loenen Veluwe.

De natuurtuin ligt op een prachtige sfeervolle plek op de Loenense enk. Door de ligging en de variatie in de tuin is het een aantrekkelijke plek om te vertoeven. Vooral eind juni, begin juli staan er allerlei bloemen. Hier en daar staat een bank of een boomstronk om op te zitten. Geen wonder dat veel wandelaars hiervan genieten, getuige de positieve reacties in het logboek.

Toen we de tuin inrichtten in 2001 wilden we vooral een tuin met veel gevarieerde plekken. Landschappelijk is dit mooi en dus aantrekkelijk voor de wandelaars, maar ook de natuur vaart hier wel bij. Hoe meer variatie hoe meer verschillende planten en dieren zich er thuis voelen. Een van de biotopen waar ik het nu over wil hebben is het kruidenrijk grasland. Dit is een belangrijk onderdeel van de tuin. In dit artikel vertel ik u over de functie van een kruidenrijk grasland, hoe het grasland in de tuin zich in 20 jaar ontwikkeld heeft en wat er nog moet gebeuren om het in stand te houden en/of te verbeteren.

### Kenmerken van een kruidenrijk grasland

Een kruidenrijk grasland kenmerkt zich door een grasland rijk aan kruiden. Kruiden zijn planten die geen houtachtige delen hebben, uitgezonderd de grassen en schijngrassen. Gewoonlijk produceren zij veel bloemen. Om te zorgen dat er veel bloemrijke kruiden komen moet je de grond verarmen. Op arme grond groeien meer soorten één- en tweejarige vaste planten die veel bloemen produceren. Op rijke grond staan weinig verschillende soorten bloemrijke planten. Een kruidenrijk grasland krijg je dus pas wanneer je de grond verarmt.

### De relatie tussen bodem en planten

In de natuur is het zo geregeld dat planten niet overal zo maar groeien, maar dat zij eisen aan de grond stellen. De ene plant gedijt op natte, rijke grond en de andere op droge, arme grond. Er zijn ook planten die het bijna overal goed doen. Dit zijn de zogenaamde bodemvage planten. Daarnaast zijn er planten die heel specifieke eisen aan de bodem stellen: de specialisten.

Het is dus niet zo dat iets goed groeit als je er veel mest bij doet. In tegendeel; op rijk bemeste gronden komen slechts weinig verschillende planten voor. De planten die er staan zijn dominant. Zij verdringen de andere soorten. Dat kun je goed zien aan de weilanden van tegenwoordig; daar zie je vooral één soort gras: het Engels raaigras. Dit gras is heel voedzaam (bevat veel voedingsstoffen) en daar zijn boeren blij mee. Het nadeel is dat er nauwelijks leven in zit.

### Waarom een kruidenrijk grasland goed is voor de biodiversiteit

In een kruidenrijk grasland staan dus veel verschillende soorten bloemen. De bloemen zijn een voedselbron voor allerlei soorten insecten, die er nectar en stuifmeel van nemen. Je hebt insecten die al snel tevreden zijn met een bloem, welke het ook is (de generalisten). Maar je hebt ook insecten die slechts op één of een beperkt aantal soorten bloemen gaan zitten (de specialisten).

Die moeten er dan wel staan. Met veel soorten bloemen trek je dan ook veel soorten insecten aan. De biodiversiteit is hoger. Ook zijn er meer vogels. Vogels hebben tijdens de zomer als voedselbron insecten, larven en rupsen. Die zijn volop aanwezig wanneer het grasland kruidenrijk is. De weilanden van tegenwoordig hebben nauwelijks bloemen. Je ziet daar dan ook bijna geen vogels. Het zijn dode akkers.

### Aanpak en beheer van het grasland

Toen wij de tuin kregen was het achterste gedeelte van de tuin, waar arme grond en puin gestort zijn, bloemrijk. Voorin echter stonden (en staan) veel minder bloemen op de voormalige akker die flink bemest was en waar geen arme grond op is aangebracht.

Wat ik mij nog herinner van de beginfase is dat er vooraan erg veel ridderzuring stond. Dit staat op vochtige, rijke, omgewerkte grond. Ook was er veel pitrus, dat je



vooral ziet op natte, kalkarme, tamelijk voedselrijke grond. Verder zag je vooraan nauwelijks bloemen. Dat wilden we graag veranderen.

Achterin waren veel meer bloemen. Het viel op dat er erg veel blaassilene stond: een soort die gedijt op kalkrijke gronden. Door het gestorte puin was de grond kalkrijker geworden.

Het onderhoud van het grasveld moet gericht zijn op het verarmen van de grond om de verscheidenheid aan bloemen te verhogen. We besloten meer en vaker te maaien en het maaisel af te voeren. Vooraan werd voortaan tweemaal gemaaid, achterin op de armere grond eenmaal. Zo hoopten we dat de bodem voedselarmer zou worden en er langzamerhand meer bloemen zouden komen. Immers door het maaisel af te voeren worden ook de voedingsstoffen die in het gras zitten, afgevoerd. De bodem wordt niet meer gevoed en wordt armer.

We maaien niet alles af. Een deel blijft staan met het doel ervoor te zorgen dat de insecten, spinnen, rupsen etc. nog plekje hebben waar zij kunnen schuilen. Dit noem je gefaseerd maaien.



## Resultaten van het gerichte beheer

Voorin stond aanvankelijk pitrus en ridderzuring. De pitrus hebben we uitgegraven en gebruikt om de stobben van de Amerikaanse vogelkers in de houtwal af te dekken zodat zij zouden weggroten. Wonder boven wonder lukte dit uitstekend.

De ridderzuring verdween langzamerhand. Daarvoor in de plaats kwam er gestreepte witbol te staan. Dit is een grassoort die staat op grond in de overgangsfase van rijk naar arm. In deze fase bleef het grasland jarenlang steken. We wisten niet waarom het grasland in deze fase bleef hangen totdat iemand van Stichting Landschapsbeheer Gelderland vertelde dat je dit gras eerder moet maaien, voordat het in bloei komt en de zaden zich kunnen verspreiden. Dit advies hebben wij dan ook opgevolgd.

Achterin de tuin verminderden duidelijk de planten die op kalkrijke grond staan. Ook het reukgras achter in de tuin (de stiltehoek) werd minder. Of dit door minder zon op die plek komt of een verandering van de bodem is mij niet duidelijk. Wel zie je reukgras nu ook midden in de tuin bloeien waar de grond schraal wordt.

We zagen dat er na een aantal jaren midden en achterin de tuin geen planten spontaan bij kwamen. Waarschijnlijk te weinig zaad in de nabije omgeving. Toen hebben we een aantal planten geïntroduceerd, die ook in het biotoop passen. Om meer voorjaarsbloeiers te krijgen hebben we bosanemoon, hondsdrif, look zonder look, daslook en de gulden sleutelbloem met succes gepland. Ook zomerbloeiers zoals de margriet, het koninginnekruid, de harige ratelaar en het hazenpootje werden met succes geïntroduceerd. .

Het grasland is nog niet wat het zijn moet. Achterin zijn een aantal meer specifieke soorten verdwenen. Daarvoor in de plaats zijn er meer algemene planten gekomen zoals look zonder look en margriet. Zij gedijen snel en stellen niet zulke hoge eisen aan de grond. Door deze te introduceren is de verscheidenheid nog redelijk te noemen. Soms lukt een introductie niet. Zo stond de wouw er een paar jaar maar zij is weer verdwenen. Ook de kaardenbol wil maar niet gedijen in de natuurtuin.

Vooraan in de tuin staat nog erg veel witbolgras. Vanaf dit jaar maaien we dit al in april, wanneer het gras nog niet echt bloeit. Daarnaast maaien we het meerdere keren. Naar verwachting zal dit gras snel minder dominant worden en zal de verscheidenheid aan planten toenemen.

Achterin de tuin is de verscheidenheid aan bloeiende planten redelijk te noemen. Toch moet hier ook nog de nodige aandacht aan besteed worden. Vooral omdat minder specifieke planten langzamerhand verdwijnen. Verarmen en gericht aan een deel wat kalk geven zou misschien kunnen helpen.

## Conclusie

Een kruidenrijk grasland kun je niet in een paar jaar creëren. Het kost tijd en kennis van zaken om de juiste maatregelen te nemen.



Hadden we bij aanvang meer kennis van zaken gehad, waren we nu verder geweest. Met name voor in de tuin is de begroeiing te lang blijven steken in het stadium van witbol.

Soms is het nodig de natuur een handje te helpen. Zo hebben we op een aantal plaatsen kalk aangebracht om de planten die kalk nodig hebben te behouden. Ook hebben we een aantal planten geïntroduceerd.

Het is altijd weer boeiend te zien hoe het grasland zich ontwikkelt. Wat dat betreft verrast natuur altijd. In de droge zomer van 2019 hadden we veel bloemen, terwijl ik had verwacht dat alles zou verdrogen. Dit jaar juist weer weinig bloemen, terwijl ik er weer meer verwacht had. Daarom is het altijd weer leuk het te volgen en je weer te laten verrassen.

## Tot slot

Mocht u door het lezen van dit artikel geïnteresseerd zijn in deze materie, raad ik u aan de volgende veldgids te kopen: Ontwikkelen van kruidenrijk grasland van o.a. Wim Schippers. Het is vooral een goede veldgids, omdat naast de uitleg alles ook wordt geïllustreerd met tal van afbeeldingen. Iemand die niet zoveel kennis van zaken heeft, kan dan aan de afbeeldingen zien wat bedoeld wordt met bijvoorbeeld witbol, Engels raaigras etc. U kunt het boek bestellen via de website: [www.ardewerkadvies.nl](http://www.ardewerkadvies.nl)

Als u de QR code hieronder scant ziet u een korte video van het bloemrijkgrasland in de Harmanahof.



# Wespspin (*Argiope bruennichi*)

AUTEUR: SANDRA CHRISTIAANS



**In het lange gras van het weiland heeft deze zomer lange tijd een wespspin gezeten. Bij toeval ontdekt omdat in het bruin-gele gras de spin eigenlijk helemaal niet zo opvalt.**

Wanneer je de foto's bekijkt zal duidelijk zijn waaraan de spin zijn naam dankt.

## Uiterlijk

Anders dan een wesp kan een spin niet steken, wel bijten maar de beet is ongevaarlijk voor mensen. Het vrouwtje is een stuk groter dan het mannetje en heeft een zwart achterlijf met helder gele strepen. Op de buik heeft de spin twee gele strepen in de lengterichting. Het kopborststuk is licht behaard en de poten zijn bruinzwart met geelgrijs. Door dit uiterlijk wordt de spin vaak met rust gelaten, een perfecte afleidingsmanoeuvre. Andere dieren denken dat ze gestoken zullen worden. De spin zit vaak ondersteboven in het web en is daar dan goed zichtbaar. Bij gevaar kan de spin zich snel aan een draad naar beneden laten zakken.

Een vrouwtjesspin kan ongeveer 15 mm lang worden. Omdat de spin grote dikke poten heeft lijkt het dier nog groter. Mannetjes spinnen zijn aanzienlijk kleiner, ongeveer 5 mm en veel minder kleurrijk; een soort van dofbruin.

## Verspreidingsgebied

De spin komt oorspronkelijk uit het Middellandse Zeegebied en heeft zich in de afgelopen jaren, mogelijk door de klimaatverandering, verspreid naar het noorden tot in Noorwegen. In Nederland was de soort zeldzaam en alleen te vinden in het zuiden, dit was rond 1980. Nu is de spin in heel Nederland te vinden.

## Web

Het web van de spin is een wielweb, met twee zigzag verdikte draden die recht door het web lopen. De zigzag draden worden stabilimentum genoemd. Men is het er nog niet over eens wat daar de bedoeling van is. Sommigen denken dat de zigzag banden insecten aantrekken, doordat ze ultraviolet licht reflecteren. Anderen zijn van mening dat het de bedoeling is om de aandacht van de spin af te leiden, midden in het web. Er zijn meerdere spinnen die zigzag banden in het web maken, zij behoren allemaal tot het geslacht *Argiope*.

## Voedsel

De spin houdt van springende en laag vliegende prooien, zoals sprinkhanen, libellen en kevers die tussen het gras leven. Het web hangt dan ook laag tussen het gras. Zodra de prooi in het web is vast komen te zitten, spint de spin in een razend tempo de prooi in en om het werkje af te maken dient de spin een gifbeet toe. De prooi wordt daarna op een later moment opgegeten.

## Voortplanting

De voortplanting verloopt nogal bijzonder. Het mannetje van deze soort kan hooguit twee maal paren. Bij het paren blijft een van zijn twee genitaliën (penissen) in het vrouwtje zitten, waardoor de kans op een succesvolle bevruchting door een ander mannetje, verkleind wordt. Vaak wordt ook, zoals bij meerdere spinnen het geval is, het mannetje na het paren door het vrouwtje in eerste instantie ingesponnen en later opgegeten. Een tweede paring is dus voor een mannetje uitzonderlijk. Hij dient het vrouwtje tot voeding, wat de ontwikkeling van zijn nageslacht ten goede komt.





wespspin met prooi

Het vrouwtje zet de eitjes af in een door haar zelf gesponnen grote ei-cocon. Deze lijkt op een urntje, dat een viltachtige structuur heeft met strepen. Een cocon bevat wel honderden eitjes en wordt door het vrouwtje bewaakt tot dat ze sterft. Ongeveer een maand nadat de cocon is gesponnen komen de jonge spinnetjes uit het ei, maar ze verlaten de cocon pas in maart van het volgende jaar. In de winterperiode tref je vaak de gestreepte eicocons aan, soms zo groot als een golfbal, hangend tussen grashalmen of struiken.

Natuurlijke vijanden van de spin zijn voornamelijk vogels, vooral de jonge spinnetjes en de ei-cocon worden gepakt.

Bron: blog Staatsbosbeheer - Wikipedia



Afbeelding: cocon wespspin

# Boekentip

AUTEUR: SANDRA CHRISTIAANS.

## Het fascinerende Leven van REPTIELEN

Ecologe en herpetologe Sterrin Smalbrugge over het gedrag van krokodillen, slangen, hagedissen, schildpadden en hun onmisbare plek in onze wereld.

Het gezegde 'onbekend maakt onbemind' is voor de reptielen zeker van toepassing.

Reptielen zijn onmisbaar voor ons ecosysteem. Er zijn gekko's die planten bestuiven, slangen die zaden verspreiden en hagedissen die voor medicijnen tegen diabetes type 2 zorgen. Op basis van wetenschappelijk onderzoek en haar persoonlijke ervaringen en visie laat Sterrin ons anders kijken naar deze intrigerende dieren en hun cruciale rol in de natuur.



In haar boek schrijft ze dat het haar missie is om de wereld een betere plek te maken voor ondergewaardeerde dieren. Dat is haar belangrijkste doel. Ze doet dit door zelf bij te dragen aan kennis over deze dieren door haar wetenschappelijk onderzoek. Ze vindt de kennis broodnodig om deze dieren te kunnen behouden en beschermen. Daarnaast probeert ze de publieke opinie over deze dieren

te veranderen en hoopt ze dat het makkelijker wordt fondsen te werven voor belangrijke onderzoeken, het is nu eenmaal eenvoudiger om geld bij elkaar te krijgen voor onderzoek naar charismatische dieren. Ook hoopt ze dat de nieuwe generatie natuurbeschermers en wetenschappers meer aandacht zal krijgen voor deze diergroep.

Het doel van haar boek is om de complexe materie voor een ieder toegankelijk te maken en samen te vatten. Of je het boek nu leest als reptielenliefhebber, of iemand met angst voor deze dieren, ze hoopt dat het je aan het denken zet.

# Een Ringslang houdt huis in onze vijver

AUTEUR: TINE EN ARNOLD VAN GULICK



In onze, relatief grote, vijver (25 m<sup>2</sup>) zwemt regelmatig een ringslang. Vorig jaar ook al, maar hij of zij is zichtbaar gegroeid.

Het is fraai om te zien hoe de slang gladjes door het water glijdt. Minder fraai is het dat het ruime bestand aan groene kikkers enorm is uitgedund. En vissen zien wij ook al een tijdje niet meer. Salamanders zullen ook wel verdwenen zijn, vrezen wij.

Ondanks deze schade aan de vijverfauna leggen wij de ringslang geen strobreed in de weg. De natuur zit nu eenmaal zo in elkaar.

Toen wij onlangs hem of haar (geen idee hoe je achter het geslacht komt zonder twee verschillende exemplaren te zien) weer zagen, viel ons oog ook op de afgeworpen huid. Compleet van kop tot staart, 1 meter lang.

De Grote Thieme 'dieren en plantengids' vertelt ons dat de 'Natrix natrix', de officiële benaming voor de ringslang, in juli/augustus 6-30 eieren legt onder afgevallen



bladeren of mos.

Of op de bodem van de plas (90 cm diep), maar daar is het niet warm genoeg denken wij.

Na 2 maanden kruipen de jonge slangen uit het ei.

Nu maar hopen dat onze ringslang een mannetje is en solitair leeft, maar dat zal wel ijdele hoop zijn. Aan de staartwortel menen wij evenwel een verbreding te zien en dat duidt misschien op de hempenis, dus misschien toch een mannelijk exemplaar.

## Niet giftig

Omdat ik begin augustus nog met een waadbreek aan in de vijver heb gestaan om een te grote massa waterplanten uit te dunnen, maakten een dochter en kleinzoon zich zorgen over de kans om gebeten te worden. Maar de literatuur leert dat de ringslang niet giftig is en ook niet agressief; integendeel, het beestje is schuw en vlucht snel. Toch kan het ook anders uitpakken, lees ik in Het Vijverboek van Ada Hofman:

*Zij bijten niet, maar als afweer, in nood of bij bedreiging, kunnen ze echt bijten. Ik heb het zelf eens aan den lijve ondervonden.*

De slang die mij beet lag in een groepje zuurstofplanten op prooi te loeren toen ik precies mijn arm op zijn kop legde omdat ik planten wilde afsnijden om te stekken. Een stevige beet was het resultaat. Van de beet ondervond ik veel ongemak: de gehele onderarm zette op met wit/rode plekken, de klieren in mijn keel zetten op, ik kreeg koorts en de bijtplek deed drie dagen pijn'.

Zo zie je maar, het blijft oppassen geblazen ook bij een schuwe ringslang.

## Vijanden

De vijanden van de ringslang zijn roofvogels en ooievaars, egels en marterachtigen. Ooievaars hebben wij hier niet, wel reigers maar die worden in onze gids niet genoemd. Voor een egel lijkt onze ringslang toch een maatje te groot, maar als er jonge slangen uit de eieren komen zijn dat wel aardige snacks voor de egels hier. Verder maar hopen op de buizerd en de sperwer om de zaak in evenwicht te houden.

*Eerbeek, september 2022*



# Ik hou van de sfeer....

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

## Interview met Hilda Stoltenborg

### Het begin

Op de lagere school is het begonnen! Hilda is geboren in Eerbeek en is er in het huidige Tjark Rikshuis naar school gegaan. De naam basisschool bestond toen nog niet, maar daar is voor Hilda wél de basis gelegd voor haar interesse voor de natuur. Enthousiast vertelt zij over meester Struyck die haar de natuur rond Eerbeek met alle beestjes en plantjes leerde kennen als ze er, op zaterdagmorgen, op uit trokken. Vrijwillig kon je als leerling van de vijfde klas hieraan deelnemen. Op de middelbare school (deeltijd HAVO) koos Hilda een vakkenpakket met biologie, haar voorkeursvak. In diezelfde tijd volgde Hilda de gidsencursus bij IVN Ede, zodat theorie en praktijk elkaar goed aanvulden. De verschillende kanten van de natuur beleven, heeft Hilda ook tot doel gemaakt van haar activiteiten voor het IVN. Ze is een persoon voor wie de beleving voorop staat, aangevuld met wat feitelijke informatie.

### Terug in Eerbeek

Bij ons gesprek in haar huis aan de Beethovenstraat in Eerbeek toont Hilda zich een gemakkelijke praatster met soms duidelijke meningen en niet te vergeten: interessante suggesties voor de toekomst van IVN Eerbeek. Na een hartelijke ontvangst met koffie en zelfs een stuk appelgebak vliegt de tijd in een geanimeerd gesprek.

Het huis waarin Hilda woont is gebouwd door haar vader die aannemer was. Geboren en getogen in Eerbeek is zij zo'n 25 jaar geleden weer in Eerbeek komen wonen na wat omzwervingen van werken in Hengelo en Musselkanaal en wonen in Scherpenzeel (4 jaar) en later Lunteren (20 jaar). In deze laatste plaats was Hilda lid van de scholenwerkgroep van de IVN-afdeling aldaar.

Na haar IVN gidsencursus is zij, onder meer vanwege haar onderwijsachtergrond, direct in die scholenwerkgroep gekomen. De leden van die werkgroep namen de begeleiding op zich van 9- tot 12-jarigen bij boswandelingen, slootjes-projecten in het voor- en najaar en opdrachten bij de bosleskist. Die praktische projecten heeft zij met veel inzet en enthousiasme 20 jaar lang gedaan bij IVN Lunteren/Barneveld. Hilda heeft dus een zeer grote ervaring op het vlak van het werken met kinderen. Dat was dan ook direct de reden voor het verzoek van leden van de 'werkgroep jeugd' van IVN Eerbeek om zich met projecten voor kinderen en jeugd bezig te gaan houden, toen zij weer naar Eerbeek verhuisde en zich bij de IVN-afdeling aansloot. Hilda is, hoewel ze zich had voorgenomen iets anders te gaan doen dan de jeugdwerkgroep, toch maar weer op dit verzoek ingegaan. Samen met anderen heeft ze vele jaren vorm gegeven aan deze IVN-werkgroep. Ze heeft ook zes jaar (1999-2005/6) een functie vervuld als lid van het bestuur.



Op het ogenblik, nu er al jaren geen jeugdwerkgroep meer bestaat, functioneert Hilda bij IVN-Eerbeek alleen nog als gids bij een paar publieksexcursies en neemt ze deel aan de markten waarbij de afdeling zich presenteert. Samen met Herma Scherpenzeel en Myriam d'Anjou zat zij nog niet zo lang geleden ook nog in een werkgroep nascholing/bijspijkeren in een combinatie met IVN-Veluwezoom.

Hilda vindt het erg jammer dat er nauwelijks nog jeugdactiviteiten worden georganiseerd, net zoals ze zich in het algemeen nogal zorgen maakt over de toekomst van onze IVN-afdeling. Ze voelt zich vanwege haar leeftijd en mobiliteitsproblemen echter niet geroepen om daarin zelf nog meer actief te zijn. Hilda is kritisch op onze afdeling. Er zijn enkele personen die zich zeer inzetten maar er is te weinig continuïteit en samenwerking. Bezorgd verzucht Hilda: "Waar is de nieuwe, jonge aanwas nu er bijna niemand van de 'oude' gidsen nog actief is?"

### Visie op de toekomst

Hilda zelf is tijdens ons gesprek actief wat betreft het meedenken over suggesties voor de toekomst. Op grond van haar eigen langdurige ervaring noemt ze het belang van werkgroepen die niet beperkt hoeven te blijven tot de eigen afdeling en in die zin vindt zij op werkgroep-niveau de samenwerking met andere afdelingen een goed idee.

Zo zouden in haar visie ook gezamenlijke projecten met andere organisaties opgezet kunnen worden.

Het bekenproject zoals dat nu bestaat vindt zij een succesvol voorbeeld. Een slootjesproject in combinatie met een korte cursus zou kunnen worden opgezet of, in navolging van het project 'mijn berm bloeit', een adoptieproject voor het onderhoud van een landgoed, een natuurgebied, enz.

Op het vlak van continuïteit neemt Hilda een voorbeeld aan de door Veluwezoom ingestelde maandelijkse excursies op maandagmorgen, voorbereid door een vast groepje IVN-ers. Ze noemt voor de zomermaanden bijvoorbeeld een aantal avondexcursies op steeds dezelfde dag en tijd.

Hilda zit nog vol ideeën en kan daarmee een belangrijke inspiratiebron zijn voor alle huidige en toekomstige leden. Hilda zelf heeft op het gebied van flora en fauna en andere natuurzaken een duidelijke voorkeur voor planten, bomen, paddenstoelen. "Het moet niet vliegen of weglopen", is een gevlugelde uitspraak van haar.

Daarnaast is Hilda ook echt 'van de beleving', van voelen, horen, zien, ruiken, proeven. Als gids besteedt ze hieraan ook de meeste aandacht. Daarbij vindt ze het heel belangrijk om ook wat uitleg te geven en kennis over te dragen maar dan op een heel eenvoudige manier met simpele bewoordingen en gebruik makend van gemakkelijke ezelsbruggetjes. (Bijvoorbeeld de drie V's bij paddenstoelen Vijanden = parasieten, Vrienden = symbionten, Vuilnis mannen = saprofieten.)



## Beleving

Het is ook vanwege de beleving, de sfeer, dat Hilda een favoriete plek heeft met veel verschillende belevingselementen: Het Leusveld! Dat is een gebied, kleinschalig, maar met een grote diversiteit. "Daar is van alles en nog wat. Het is er stil, er is mooi licht en nog veel meer. Kortom: sfeer!" Vooral aan het voorjaar beleeft Hilda veel plezier, als alles weer tot leven lijkt te komen. Maar ook de tegenovergestelde sfeer van de herfst met alle bijzondere kleuren en geuren, spreekt haar bijzonder aan. Opmerkelijk genoeg heeft Hilda weinig met het winterseizoen vanwege de kou en het gebrek aan kleur.

Hilda kan van veel zaken genieten, ze kan kritisch zijn maar probeert ook de positieve kanten te zien en daaruit het beste te halen. Een grote ergernis ligt er voor haar bij mensen die niet zoals zij zelf veel respect hebben voor de natuur en het natuurbehoud. Zo is het haar een doorn in het oog dat er maar van alles in de natuur en het bos wordt gegooid. En dat mensen niet meer de waarde van de dingen zien en gedachteloos van alles vernielen en vervuilen. Ze noemt het voorbeeld van de geweldig mooie zwavelzwam bij Huis te Eerbeek die we bij het voorwandelen zagen en op het moment van de publieksexkursie van de boom getrapt bleek te zijn.

Mensen kun je zoiets inderdaad kwalijk nemen. Maar wat te zeggen van kauwen die op zoek naar emelten en engerlingen je door de droogte toch al gehavende gazon, helemaal overhoop halen? Als we buiten staan om nog even wat foto's te maken berust Hilda maar in dit ongemak en legt een paar plukken gras terug op hun plek en drukt deze aan. Die kauwen maken tenslotte ook onderdeel uit van de natuur die Hilda zo omarmt.

**Naam:** Hilda Stoltenborg  
**Woonplaats:** Eerbeek, Beethovenstraat 2  
**Geboren:** 20-05-1946 (76 jaar) te Eerbeek  
**Basisschool:** Eerbeek  
**Voortgezet Onderwijs:** MULO, deeltijd HAVO  
**Beroepsonderwijs:** Onderwijsakte N-XII (Huishoudonderwijs) en IVN gidsencursus  
**Burgerlijke stand:** Weduwe  
**Gezin:** Twee dochters en twee kleinkinderen  
**Hobby's:** Volksdansen, lid van een leeskring, bestuurswerk voor Ouderenbelang, medewerker Wereldwinkel, meehelpen bij diverse markten.  
IVN lid sinds 1985, bij IVN Eerbeek sinds 1998, met diverse taken zoals gids.



# Het goudhaantje (Regulus regulus)

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG  
FOTO: MARIJKE KEMPS

## Klein maar Fijn !



Je ziet ze in deze tijd van het jaar wat vaker en ook dichtbij. Goudhaantjes!

In de herfst en winter zitten ze niet meer in de toppen van bomen maar dicht bij de grond, in lage (loof)bomen en struiken. Ze lijken zich nu van mensen niets aan te trekken en zitten soms slechts op een paar meter afstand, druk in de weer met het zoeken naar voedsel. Ze lijken wel tam en zijn in de trektijd met velen en daarom bijna niet te missen.

### Zien en misschien horen

Dat is vooral mooi voor iedereen, inclusief vogelaars, die op oudere leeftijd een minder goed gehoor begint te krijgen. Bij goudhaantjes immers moet je het voornamelijk van het zien hebben omdat hun hoogfrequent geluid aan de bovengrens ligt van wat mensen kunnen waarnemen. Dan zijn goudhanen (zoals ze officieel heten) ook nog eens heel klein waardoor ze niet voor niets meestal met hun verkleinaam worden aangeduid: goudhaantjes.

Het goudhaantje wordt gezien als het kleinste vogeltje van Europa, nog kleiner dan de winterkoning waaraan hij alleen qua Latijnse naam (Regulus) verwant is. Regulus betekent koning en vroeger (Nozeman en Sepp, 1770-1829) werd het goudhaantje dan ook wel eens koninkje genoemd. Juvenielen kunnen overigens qua uiterlijk ook gemakkelijk verward worden met een ander koninkje: de bladkoning die in Nederland echter slechts in kleine aantallen als doortrekker voorkomt.

Het goudhaantje is ook in de broedtijd een vrij algemene vogel in Nederland met zo'n 45.000 – 75.000 broedparen (Sovon 2013 -2015). (De winteraantallen liggen tussen de 100.000 en 400.000.)

Toch is het telkens weer een mooie ervaring als je er een – of meerdere, want ze leven in groepjes – te zien krijgt. Het is namelijk een echte bosvogel die te vinden is in naaldbossen waarbij hij vooral gesteld is op sparren en in mindere mate lariksen. Ze vertoeven hoog in de toppen van de bomen en hun aanwezigheid wordt doorgaans alleen verraden door hun liedje en roepjes van hoge tonen.

Maar als je die dan door een verminderd gehoor niet meer waarneemt..... Kinderen en kleinkinderen met kennis van vogelgeluiden moeten je dan te hulp schieten.

### Klein maar kleurig

En klein zijn ze. Van snavel tot staartpunt meten ze slechts 8,5 centimeter en een volwassen exemplaar weegt maar 5 á 6 gram! Verbazingwekkend dat zo'n vogeltje zulke enorme trektochten onderneemt en soms ook nog een strenge winter weet te overleven. Hun voedsel bestaat uit springstaartjes (geleedpotige diertjes verwant aan insecten en schaaldieren), insecten, bladluizen en kleine spinnetjes.

Het goudhaantje heeft een bruingrijsgroen verenkleed, weinig opvallend maar op zijn kop heeft het vogeltje een zwartomzoomde gele kruin als de kam van een haan die hij bovendien ook nog kan opzetten tot een vlammeende kuif. Bij het vrouwtje is de kruinstreep geel maar bij het mannetje is er middenin het geel een oranje streep. Kenmerkend zijn verder de zwarte kraaloojes in een witgrijs gezicht en twee witte vleugelstrepen.

Bij de naam goudhaantje (Regulus regulus) denkt een voetballiefhebber natuurlijk onmiddellijk aan Johnny Rep die als eerste voetballer deze bijnaam kreeg omdat hij op beslissende momenten wist te scoren. Een goudhaantje is iemand die op een bepaald gebied erg succesvol of veelbelovend is of als een soort 'pronkstuk' geldt of gepresenteerd wordt, vooral omdat er met of aan die persoon veel geld te verdienen is. Het predicaat 'pronkstuk' is zeker ook op de vogel van toepassing met zijn opvallende koningskroontje waarmee hij zich van alle andere Europese zangvogels onderscheidt. De streeknamen zoals 'sparresijsje' en 'mastpiepertje' hebben meer met hun geluid en leefgebied te maken.

In Drenthe, op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug liggen de zwaartepunten van hun verspreidingsgebied. Hier zijn de uitgestrekte naaldbossen hun voornaamste leefgebied. In de winter kunnen ze ook wel eens in de tuin opduiken. Voorwaarde is wel dat er minimaal één naaldboom staat.

### Niet bedreigd

Goudhaantjes bouwen hun nest van mos, bekleed met haren en veertjes, onder een tak. Het nest is bolvormig met een opening aan de zijkant. Hierin worden 7-13 witte, grijsgevolkte eitjes gelegd die na ongeveer 2 weken uitkomen. De jonge vogels vliegen na een kleine drie weken uit maar zijn dan voor hun levensonderhoud nog wel even afhankelijk van de ouders. Overigens worden gemiddeld slechts 2 van de 10 vogels volwassen.

Toch is de populatie momenteel niet bedreigd, hoewel de aantallen fluctueren door al dan niet strenge winters en door de omvorming van sparrenbossen naar natuurlijker loofbos. Vanaf 1984 was er een lichte toename tot 2000-2004, daarna volgde een afvlakking en een lichte afname van een paar procent per jaar tot de huidige aantallen (44.000- 74.000 broedparen in 2018-2020).



### Vuurgoudhaantje (Regulus ignicapilla)

En dan is er ook nog het vuurgoudhaantje! Deze lijkt in velerlei opzicht op het goudhaantje. Het meest in het oog springende verschil zit hem in de kleuren van zijn kruintje en 'gezicht'. Vuurgoudhaantjes hebben een wat 'strenge' gezichtsuitdrukking door de duidelijke witte wenkbrauwstreep en de zwarte oogstreep. Het kruintje bij het mannetje is donker oranje, niet geel en in het algemeen is het vuurgoudhaantje wat uitgesprokener gekleurd dan het goudhaantje.

Vuurgoudhaantjes zijn veel zeldzamer dan goudhaantjes (3500 - 4200 broedparen in 2013-2015). Ze houden van sparren maar niet per se van uitgestrekt sparrenbos. Enkele sparren binnen oud loofbos kunnen al voldoen, zodat behalve gemengde bossen ook parken, kerkhoven en grote tuinen in aanmerking komen. In puur dennenbos vind je geen vuurgoudhanen.

Ze verblijven in regio's met een grote oppervlakte sparrenbos (Drenthe, Veluwerand, Utrechtse Heuvelrug) of met sparren gemengd loofbos (Twente, Achterhoek, Zuid-Limburg). Het aantal broedparen is iets toegenomen in Oost Nederland doordat de oppervlakte bos licht groter is geworden.



Afbeelding: vuurgoudhaan

Bij het foerageren heeft het vuurgoudhaantje een voorkeur voor de bovenkant van takken en blaadjes en 'bidt' daarbij.

Omdat het trekseizoen nu bezig is en er naast de overwinteraars ook veel doortrekkers onze streken bevolken, is het de moeite waard er bij wandelingen in het bos op te letten of er tussen de groepjes mezen ook niet een paar goudhaantjes zitten.

En als je veel geluk hebt kun je soms ook een (vuur)goudhaan in je tuin waarnemen. Dat is dan meteen een heel bijzondere ervaring!



# Weer zo'n mooi moment!

AUTEURS: GUSTIEN EN BERT VAN DER SAAG



Voor diegenen die het nog niet weten: ik, Bert, zwoeg al zo'n 6 jaar als één van de 'Beekruimers' wekelijks in de Gravinnebeek. En dat nog altijd met veel plezier. Elke keer staan we weer voor de nodige verrassingen. Zijn het niet de zwijnen die ons overvallen met aanvallen op alle fronten, dan is het wel weer het water dat ons elke keer weer wat anders voorschotelt. De ene week geheel teruggetrokken en de week daarop plots een heel stuk verder vooruit. De laatste weken worden we regelmatig aangevallen door wespen die hun nesten in de oevers maken en denken daar meer rechten te hebben dan de ruimers. Er vinden dan gevechten plaats met 'prikkelende' gevolgen. Gelukkig ben ik er niet allergisch voor, maar telkens een bult en jeuk is ook niet alles. Je hebt er geen idee van wat die beesten in een week kunnen aanrichten.

Niet alleen de zwijnen, maar ook herten, reeën, vossen en ander gespuis leeft zich 's nachts volledig uit. En ze gaan me dan te keer, niet normaal. Hele boomstammen worden verplaatst. Grote takken liggen door de hele beek heen en die zorgen natuurlijk voor opstoppingen. En die beesten schik natuurlijk. Menige 'zoel-plek' wordt gevormd. Door de vroege bladval is er genoeg op te ruimen. We zijn dus wekelijks bezig met opschonen van de beek met onze fameuze 'Martin'-schep. Als je dan lekker bezig bent, geniet je van al het moois, overheerst de rust en luister je naar alle diergeluiden om je heen, dan ben je toch bevoorrecht. En als je dan opeens dit mooie plaatje voor je ziet, dan ben je toch helemaal stil.





Dat zoiets moois zomaar op ons plekje groeit?! Als IVN-er bedacht ik me niet en nam deze foto. Ik vergat de wesp en in de nabije omgeving. Een zwavelschimmel dacht ik, maar zoals velen weten is mijn kennis van die dingen niet bijster groot. Vandaar de vraag: wie weet exact welke paddenstoel dit is? Dat hij mooi is, kan ik zelfs zien. Ik

hoop volgende keer een groot aantal oplossingen te lezen. Schrijf er een stukje bij, goed voor ons mooie blad. Als prijs, denk ik: een ochtend meelopen met de beekruimers en genieten van het werk, de omgeving en zeker de prima koffie van Kees, met een plaatje koek en een uitstekende bonbon. Ook de verhalen tijdens het koffie moment zijn niet te versmaden.

# Gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*)

AUTEUR: JAN COENRAADTS



## Inleiding

In ons achterpad breidt een kleine en – wanneer er geen bloemen zijn – onopvallende plant zich steeds meer uit. Was de plant een jaar of vijf nog maar nauwelijks te zien in het pad, vorig jaar waren er twee of drie en dit jaar minstens tien planten. Het is een van de drie meest voorkomende soorten klaverzuring in ons land, namelijk de gehoornde klaverzuring, de *Oxalis corniculata*. De andere twee soorten zijn de witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*) en de stijve klaverzuring (*Oxalis stricta*).

Het zal u niet verbazen dat de witte klaverzuring witte bloemen heeft. De stijve klaverzuring en de gehoornde

klaverzuring hebben beide gele bloemen. Daarnaast noemt de flora van Heukels nog de *Oxalis tetraphylla* (incl. *Oxalis deppei*) die kennelijk nog geen Nederlandse naam heeft, de knolklaverzuring (*Oxalis articulata*), de stippelklaverzuring (*Oxalis debilis*), de knobbelklaverzuring (*Oxalis dillenii*) en zeer recent werd aan de website Flora van Nederland vanuit Noordwijk de *Oxalis exilis* gemeld, een nieuwe kruipende klaverzuringsoort.

## De familie Klaverzuring

De klaverzuringfamilie (Oxalidaceae) bestaat alleen uit kruiden. Het 'klaver' in de naam heeft betrekking op de verspreid staande en meestal drietallige blaadjes die wat



aan klaver doen denken. De klaverzuringfamilie mag dan optisch wat lijken op de klaverfamilie, er is geen verwantschap met de Trifolium-soorten.

Het 'zuring' in de naam wordt duidelijk wanneer je op een blaadje kauwt. Dat kan geen kwaad, zolang je er maar niet aan verslaafd raakt. Ze zijn namelijk licht giftig. Die blaadjes staan verspreid en de deelblaadjes staan vaak alleen open bij veel licht. Tegen de avond, maar ook al bij donker weer en regen gaan ze vaak 'slapen': de deelblaadjes staan dan niet meer naast elkaar in één vlak, maar klappen om naar beneden en vouwen zich zo samen. Vaak hebben de blaadjes twee bladschedeachtig vergroeide, vliezige en puntige steunblaadjes van zo'n 2 mm. De kleine bloemen zien er regelmatig uit en zijn tweeslachtig: ze hebben dus meeldraden en stijlen.

Er zijn vijf kelk- en kroonbladen en heel vaak is het aantal meeldraden tweemaal zo groot, dus tien. Onderaan zijn de meeldraden vergroeid. Er is een bovenstandig vruchtbeginsel, meestal vijfhoekig en ook het aantal stijlen is vijf. Normaal gesproken zijn de vruchten ook vijfhoekig, maar in zeldzame gevallen schijnt het wel eens een soort besje te kunnen zijn. Tot zover algemene kenmerken van de klaverzuringfamilie.

#### De gehoornde klaverzuring

Kijken we speciaal naar de gehoornde klaverzuring dan zien we een kruipende plant - vaak is het maar een plantje - die wortelt op de knopen van de liggende stengel. Die stengel en ook de bladsteeltjes en vruchtjes zijn dicht be-



onopvallend



Een bloem maakt veel verschil.

haard, waarbij de haartjes alle kanten uitwijzen, maar soms kunnen 'aanliggen' tegen de stengel en andere plantdelen. Ook langs de bladrand staan haren. De stengels van de stijve klaverzuring zijn meer opgaand dan die van de gehoornde: ze kruipen wat minder en staan wat meer. In tegenstelling tot de stijve soort heeft de gehoornde klaverzuring geen wortelknolletjes.

De bloemen staan in kleine groepjes bij elkaar in een 'bij-scherm' wat inhoudt dat ze niet als in een scherm uit één punt komen en ongeveer in één vlak staan, maar allemaal aan het eind van een bloeistengel staan. Vooral later in het jaar is er soms maar één bloem, zag ik eind september bij sommige planten. De vrij donkergele, soms wat oranjeachtige kroonblaadjes zijn vaak wat 'uitgerand' d.w.z. ze hebben een smalle en ondiepe inkeping. De kroonbladen zijn tweemaal zo lang als de kelkblaadjes. De tien meeldraden staan keurig verdeeld voor de vijf kroon- en kelkbladen.

Na bevruchting groeit het vruchtbeginsel uit tot een doosvruchtje met vijf ribben. Die vrucht is bedekt met haartjes, die met het blote oog niet of nauwelijks te zien zijn. De vorm en stand van de doosvruchten doet denken aan hoorntjes, vandaar de toevoeging 'gehoornde' aan de naam. Dat komt ook door de opvallende manier waarop de steeltjes van de zaden zich in een boogje buigen, waardoor de vruchten rechtop komen te staan. De zaden zijn ongeveer 1 mm lang en zodra de vruchten rijp zijn drukken ze de zaden door spleetjes in de vruchtwand naar buiten.



De buitenlaag van de zaadhuid is veerkrachtig en daarvoor vliegen de zaadjes tot wel anderhalve meter ver weg. Voor zo'n klein plantje is dat een respectabele afstand, die meteen verklaart waarom deze plant ook wel springklaver wordt genoemd en zich zo snel kan verspreiden. In de veldgids van Eggelte heet de plant een zomerannuel (kiemen in voorjaar, bloeien in de zomer, na zaadproductie afsterven vóór de winter) en in de Heukels' Flora is het een therofyt, dus zonder winterknoppen en eenjarig. Dat zal in zijn algemeenheid zeker zo zijn, maar toch lijkt de plant er soms ook in te slagen om over te blijven en meerjarig te zijn. Dat laatste zou met de opwarming van ons klimaat te maken kunnen hebben.



*Opvallend door onopvallendheid in Amsterdam-Zuid*

In ons achterpad zijn vrijwel alle bladeren bruingroenig, maar vaak tegelijk ook wat rossig. De gele bloemetjes vallen goed op en daarmee is de plant gesignaleerd. Ontbreken die bloemetjes dan valt het blad vooral op wanneer de onder- of achtergrond duidelijk een andere kleur heeft. Is dat niet het geval dan kun je zomaar aan de plantjes voorbijlopen.

De gehoornde klaverzuring is vanaf de negentiende eeuw aanwezig in ons land en tot voor enkele decennia nog bijna een vreemdeling, zij het wel eentje uit ons eigen werelddeel, namelijk Zuid-Europa. In de Geïllustreerde flora van Nederland wordt de plant in 1994 nog gekenschetst als 'advontief of verwilderd in moestuinen en plantsoenen, mogelijk in Zeeland en aangrenzend België ingeburgerd'. In bijna 30 jaar is er dus wel iets veranderd. Je kunt de plant nu op veel plaatsen tegenkomen, soms (nog) alleen, maar vaker in kleine en in grote groepen.

Vooraf in steden, maar ook in grotere dorpen neemt de plant snel in aantal toe. Dat geldt niet alleen voor Nederland, maar eigenlijk wereldwijd. Voor veel planten uit warmere streken lijkt ons klimaat steeds beter geschikt en daarom zien we ze steeds meer.

In het geval van de gehoornde klaverzuring gaat de verspreiding zelfs zo snel dat die wel invasief wordt genoemd. In hoeverre deze plant de al aanwezige flora verdringt is nog onduidelijk. Feit is natuurlijk dat waar de ene plant staat er voor een andere op zijn minst wat minder ruimte is. Duidelijk is ook dat de komst sterk is gestimuleerd via de aanwezigheid in tuincentra en door de aanplant in tuinen en parken, bijvoorbeeld als begrenzing van perken. Eveneens is duidelijk dat de plant zich nu uitstekend zonder hulp weet te redden.

Sommigen zien de plant al als een lastig onkruid dat moet worden bestreden. Dat bestrijden blijkt overigens nog niet zo eenvoudig, want het is een echte woekeraar die in korte tijd een groot deel van tuin en terras kan veroveren. Belangrijk is de plant niet tot bloei en zaadvorming te laten komen en bij verwijderen ook de wortels zo compleet mogelijk weg te halen.

Voor bestrijding van oxalis tussen tegels worden naast voegenkrabbers vaak onkruidbranders gebruikt. Het uitputten van de wortels door er kokend water overheen te gieten en dat regelmatig te herhalen lijkt ook te helpen. Het is daarbij wel oppassen dat juist wel gewenste planten niet worden beschadigd. Ook dan kunnen er regelmatig toch weer nieuwe blaadjes verschijnen. In je gazon maken een goede bemesting, maaien en onderhoud het de gehoornde klaverzuring moeilijk om er tussen te komen. Liever dat dan het gebruiken van herbiciden en schoonmaakazijn die toch ook maar tijdelijk helpen en bovendien de wel gewenste planten die dicht in de buurt staan ernstig kunnen schaden.

### Wetenswaardigheden

- In de wetenschappelijke naam van gehoornde klaverzuring is Oxalis afgeleid van het Griekse oxus of oxy (zuur) en als of hals (zout). Corniculata komt van cornu (hoorn) en betekent 'voorzien van een hoorntje'. De plant bevat veel oxaalzuur.
- Gehoornde klaverzuring doet het ook goed in bloempotten in huis en bloeit dan ook in de winter.
- Behalve de vorm met bruingroenrossige bladeren in ons achterpad is er ook een vorm met alleen groene bladeren, die verder niet of nauwelijks lijkt af te wijken van die met de groenbruinrossige bladeren. Op veel plaatsen groeien beide vormen ook gewoon door elkaar. Het is onduidelijk of het om dezelfde soort gaat die alleen wat varieert in kleur van het blad of dat het echt om een andere (sub)soort gaat. De variëteit met de groenbruinrossige bladeren wordt ook wel Oxalis corniculata var. (atro)purpurea genoemd. De variëteit met groen tot donkergroene bladeren heet dan Oxalis corniculata var. corniculata.
- Speciaal voor de poëten onder ons is op de niet genoeg te prijzen website Flora van Nederland bij de informatie over de gehoornde klaverzuring een aardig gedicht van Ids Vlieg opgenomen over deze plant.



- Gehoornde klaverzuring komt in vrijwel alle Europese gebergten voor, maar niet op de Faerøer en IJsland. Nu en dan groeit de plant ook boven 1000 meter.
- Diverse soorten klaverzuring werden en worden als tuin- of kamerplant gekweekt; het uit Mexico afkomstige klavertjevier of geluksklavertje (*Oxalis deppei*) met viertallige, bruine blaadjes en rode bloemen, wordt soms verwilderd aangetroffen.
- Gehoornde klaverzuring bevat veel vitamine C en wordt/ werd daarom gebruikt tegen scheurbuik en vergiftigingen. De bladeren zijn eetbaar, maar hebben een wat wrange citroensmaak. Je kunt er ook kruidenthee van zetten. Omdat de plant een hoog oxaalzuurgehalte heeft kan hij maar beperkt worden toegepast. Het zuur kan namelijk de kalkopname door het lichaam bemoeilijken en in hoge dosis kan het zelfs dodelijk zijn. Je komt dat vaak tegen: geneesmiddelen zijn gezondheid bevorderend tot een bepaalde hoeveelheid wordt overschreden, waarna datzelfde geneesmiddel schadelijk of zelfs levensgevaarlijk wordt.
- Uit de bloemen worden kleurstoffen gewonnen: geel, oranje, rood tot bruin.
- In de Achterhoek heet de plant ook 'koekoeksmoos' en in Friesland, Groningen en Noord-Overijssel 'schapenklaver'. Op de website plantennameninfo vindt u onder meer hoe deze plant in enkele andere talen heet en waarom.

#### Gegevens op een rijtje

**Hoogte** 5-30 cm, maar meestal zo'n 10 cm of minder  
bloeitijd april-oktober stengel vooral kruipend, soms ook opstijgend, wortelend op de knopen.

**Blad** verspreid staande bladeren die drietallig zijn; de deelblaadjes zijn hartvormig, kleur van de bladeren groen, groenbruin, groenbruinrossig of ook paars.

**Bloem** (donker)geel, soms oranjeachtig; tweeslachtig; kelk en kroon vijftallig, 4-7 mm groot, alleen bij helder weer helemaal open.

**Vrucht** 1 mm grote doosvruchtjes met vijf ribben.

**Standplaats** woekeraar op open, vochtige en voedselrijke grond in tuinen, plantsoenen, boomgaarden en op stenige plaatsen, zoals tussen straatstenen, langs muren en langs randen van gevels, ook op ruderaal plaatsen en in de zeeduinen; vooral in steden en grotere dorpen.

**diversen** vooral eenjarig, maar wellicht steeds meer overblijvend.

#### Bronnen

- Duistermaat, L. (2020) *Heukels' flora van Nederland*  
Eggelte, H. (2015) *Veldgids Nederlandse flora*  
Grey-Wilson, C. & M. Blamey (2010) *Bergflora van Europa*  
Heimans, E., H.W. Heinsius & J.P. Thijsse (1994) *Geïllustreerde flora van Nederland*  
Hortus botanicus Leiden (2021) *Zakgids Stoeplanten*  
Internet: [buitenleven.nl](http://buitenleven.nl) // [floravannederland.nl](http://floravannederland.nl) // [hunebed-nieuwscafe.nl](http://hunebed-nieuwscafe.nl) // [plantennameninfo.nl](http://plantennameninfo.nl) // [stadsplanten.nl](http://stadsplanten.nl) (ge raadpleegd 22-26 september 2022)  
Spohn, M. & R. (2019) *Welke bloem is dat?*  
Spohn, M., M. Golte-Bechtel & R. Spohn (2017) ANWB Bloemengids  
Werkgroep Stadsplanten Breda (2013) *Stadsplanten van Breda*

# Leden administratie

#### Leden en donateurs

Er hebben de afgelopen 3 maanden geen veranderingen in onze ledenadministratie plaatsgevonden.

#### Vriend van IVN Eerbeek e.o.

In verband met mijn vakantie had ik gemist dat Maaïke van der Saag in het tweede kwartaal 2022 vriend is geworden.

#### Gehoornde klaverzuring

Je zaait je gulzige zaden in kieren en in naden.  
Ongegeneerd op mijn terras, ik wist niet dat jij dat was.

De zon schijnt tussen je klaverhartjes, bloeiend in vijf gele partjes.  
Tja, je bent een zogenaamd onkruid, toch zie je er lief en aantrekkelijk uit.

Ik ben in het ongewisse, mag je blijven, wil ik je missen?  
Zal ik je citroenklaver proeven of eerder het zoet dan zuur behoeven?

Bij mij zitten je wortels diep, onder de tegels in het geniep.  
Groeit fanatiek en zonder sturing.  
Wat moet ik met "mijn" gehoornde klaverzuring?

Zij die het kunnen weten zeggen dat je bent te eten.  
Of ik dat doe is zeer de vraag, want ik zit nu al met je in de maag.....

*Ids Vlieg*

# Markvoortbossen

AUTEUR: HERMAN HESKAMP



Uitsnede kaart markvoortbossen

## Markvoortbossen

Jarenlang een stiefkindje in de gemeente Brummen! Een bos is in Nederland officieel een bos als 10 are (1000 m<sup>2</sup>) of meer uit bomen bestaat.

### Hoe is het bos ontstaan?

bossen ontstaan spontaan op plaatsen waar de mens niet meer ingrijpt in het landschap. De natuur gaat dan zijn gang en de vegetatie groeit dicht tot een bos. Tussen 1850 en 1900 is er een bos ontstaan op voormalige heidevelden die dankzij kunstmest overbodig waren geworden.

De naam komt waarschijnlijk van de markegrens tussen Brummen en Eerbeek die soms door een voor (greppel) werd aangegeven. In 1852 werden de marken ontbonden.

Op oude kaarten staan rond 1890 een bos en nog een heideveld vermeld. Waarschijnlijk een stukje vochtige heide. Volgens oude overleveringen groeide daar dopheide. Een heidesoort die een beetje nattere ondergrond nodig heeft.

### Oude bosbodems

Van de 48.000 soorten planten en dieren die nu in Nederland bekend zijn, behoren er 20.000 tot de insecten, 10.000 tot de schimmels en zijn er 3000 wormachtigen. In oude bosbodems leeft een enorm deel van alle insecten. Een oude, strooiselrijke bosbodem telt duizenden soorten springstaarten, kevers, mijten, beentasters, nematoden en nog veel meer. Juist voor soorten die zich niet of moeilijk verspreiden, zijn oude bossen belangrijk.

De boomstronken en afgevallen takken in het onberoerde bosgedeelte zijn dicht begroeid met mossen in alle denkbare vormen en ook het aantal zwammen en paddenstoelen is indrukwekkend.

Het aandeel insecten is reusachtig in de Markvoortbossen met als hoogtepunt de Spaanse vlag. Een zeldzame vlinder, die op Europese schaal beschermd is volgens de Habitatrichtlijn.

De natuurlijke rijkdom blijkt ook uit vogels te bestaan want naast raaf, havik, sperwer, rans- en bosuil komen er appelvinken, kruisbekken, mezen en minimaal 3 soorten spechten voor.

Om maar te zwijgen van de aanwezige dassen, vossen, reeën, marterachtigen en af en toe een wild zwijn. In Nederland is de das een beschermde diersoort, die niet gedood, verontrust of anderszins verstoord mag worden. Ook is de burcht beschermd en mag deze niet vernield of betreden worden.

Het gebied is geen Natura 2000 terrein maar functioneert wel als belangrijke ecologische verbingszone tussen de Veluwe en de landgoederenzone rond Brummen.

Kortom een gebied waarvan het oudste bosgedeelte al ruim honderdtwintig jaar bestaat. Dat een grote biodiversiteit herbergt, een belangrijk leefgebied is voor allerlei levensvormen en functioneert als een ecologische verbingszone tussen twee verschillende gebieden. Precies hier wil de Provincie/gemeente ca. 5 hectare kappen voor de uitbreiding van het industrieterrein 'Kollergang' in verband met de nieuwbouw van een LCE (Logistiek Centrum Eerbeek) ten bate van de papierindustrie.



Markvoortbossen

### Kappen en herplanten

Zou er grootschalig gekapt worden, dan is de provincie verplicht om te herplanten. Er bestaat op dit moment al binnen de provincie een probleem met de herplantplicht van andere projecten.

Als je op dezelfde locatie binnen 3 jaar geen bomen of struiken kunt herplanten moet je een ontheffing van de herplantplicht aanvragen. Vaak betekent dit dat je de gekapte bomen moet compenseren door op een andere locatie te herplanten.



Een bosbouwkundig verantwoorde herbepanting zoals bedoeld in de Wet natuurbescherming moet aan de volgende eisen voldoen:

- De oppervlakte van de herbepanting is ten minste gelijk aan de gevelde of tenietgegane oppervlakte.
- De boomsoorten van de herbepanting zijn geschikt om, gelet op de bodemkwaliteit en waterhuishouding ter plaatse, uit te groeien tot een volwaardige en duurzame houtopstand.
- Door de te hanteren plantafstand van de herbepanting ontstaat binnen een periode van tien jaar een gesloten kronendak.
- De herbepanting bestaat niet uit soorten die een gevaar vormen voor de natuurlijke biodiversiteit ter plaatse.
- De herbepanting bestaat niet uit tuinsoorten en sierheesters.
- Met de herbepanting wordt binnen tien jaar een uitgangssituatie gerealiseerd die op termijn tenminste leidt tot vergelijkbare ecologische en landschappelijke waarden in verhouding tot de gevelde of tenietgegane houtopstand.

Oppervlakte Markvoortbossen is ca. 220.000 vierkante meter is 2200 are is 22 hectare bos.

#### Stikstof opname

Er wordt gerekend met 24 kg stikstof per boom en gemiddeld 500 bomen per hectare.

Dat betekent dat 1 hectare bos  $500 \times 24$  kg stikstof per boom samen 12.000 kg stikstof compenseert oftewel 12 ton stikstof per hectare.

Voor 5,5 hectare Markvoortbossen betekent dat  $5,5 \text{ hectare} \times 12 \text{ ton stikstof} = 66 \text{ ton stikstof}$  (opnamevermogen) compensatie per jaar.

Het zal meer dan tientallen jaren duren voordat een herplantbos ook maar in de buurt komt van de bovenstaande stikstof opname.

Voor een mooi bos van één hectare zijn maar liefst 2.500 tot 4.000 bomen nodig. 'Dat lijkt veel, zeker als je weet dat in een volwassen bos gemiddeld maar 500 bomen per hectare staan. Maar als een bos zich spontaan ontwikkelt, zie je hetzelfde mechanisme, zeer veel jonge boompjes moeten elkaar beconcurreren om zoveel mogelijk zonlicht te krijgen. Zo krijg je een mooie groei naar boven, waarbij de sterkste exemplaren het halen. Als je maar 500 bomen zou planten, zouden die klein en eerder struikachtig blijven en wordt het dus nooit een volwaardig bos.

Gemiddeld zijn dus 3.250 bomen nodig. Voor een nieuw bos koop je het best bomen die tussen 80 en 120 cm hoog zijn. Bij een professionele boomkwekerij zul je daarvoor 0,5 tot 1,5 euro per stuk betalen. Dat maakt dat je voor de aankoop dus moet rekenen op 3.250 euro per hectare. Het aanplanten zelf, zal ook nog eens ruim 1000 euro per hectare bedragen.

Bovenstaande getallen zijn gemiddelden maar zeker niet overdreven of onwaar.



Kaart uitsnede van ca. 1800



Kaart uitsnede van ca. 1840



Kaart uitsnede van ca. 1890



Afbeelding: nagekomen bericht over eigendom Markvoortbossen



# Agenda

IVN Zutphen

## Dinsdag 8 november 2022

19.30 uur

**Lezing en excursie. De wondere wereld van Paddenstoelen**

Lezing, dinsdag 8 november 19.30 uur

Excursie, zaterdag 12 november 09.30 uur

Informatie en opgave, [aeshuis45@gmail.com](mailto:aeshuis45@gmail.com)

## Zaterdag 12 november 2022

**Voorwandelen. Doorstappen Loenermark**

Tijd: 09.00 uur

Gidsen: Gerard Nijhof, Chris Holtslag en Lambert Kouwenberg

## Zondag 13 november 2022

11.00 uur

**Publieksexkursie. Doorstappen op de Loenermark**

Start: Parkeerplaats de Schaapskooi

Droefakkers 7371 CP Loenen (Gld)

IVN Zutphen

## Zondag 13 november 2023

14.00 uur

**Wandeling langs de Onderlaatse Laak en 't Waliën**

Tijd 14.00 uur

Informatie [ktengrotenhuis@kpnmail.nl](mailto:ktengrotenhuis@kpnmail.nl)

## Zaterdag 10 december 2022

**Voorwandelen. Rondje leusveld**

Tijd: 09.00 uur

Gidsen Jan Loonstra, Chris Holtslag

Lambert Kouwenberg en Herman Heskamp

## Zondag 11 december 2022

14.00 uur

**Publieksexkursie. Rondom het Leusveld**

Start: Parkeerplaats Het Leusveld

Rhienderensestraat 24, 6964 BG Hall

## Woensdag 28 december 2022

**Eindejaarswandeling van IVN Eerbeek e.o.**

Rondje Eerbeek

Start: 11.00 uur

Meer informatie t.z.t via de website [www.ivn-erbeek.nl](http://www.ivn-erbeek.nl)

## Zaterdag 14 januari 2023

**Voorwandelen. Waar blijft het water**

Tijd: 09.00 uur

Gidsen: Gerard Nijhof, Lambert Kouwenberg

Joop Gerretse en Bert van der Saag

## Zondag 15 januari 2023

14.00 uur

**Publiekswandeling. Waar blijft het water**

Start: Parkeerplaats Loenense waterval

Beekbergerweg in Loenen (Gld)

Voor informatie over plaats en tijd

Eerbeek: [excursies@ivn-erbeek.nl](mailto:excursies@ivn-erbeek.nl)

Telefoon 06-47368561

Zutphen: [ktengrotenhuis@kpnmail.nl](mailto:ktengrotenhuis@kpnmail.nl)

Telefoon 0575-471995